

NÉPSZAVA KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA

**AZ ÁLTALÁNOS
VÁLASZTÓJOG
ÍRTA KUNFI ZSIGMOND**

BUDAPEST, 1912
VILÁGOSSÁG KÖNYVNYOMDA RT. BUDAPEST, CONTI-UTCA

Előszó.

Ez a kis füzet arra törekszik, hogy az általános választójognak a munkásosztály szempontjából való jelentőségét világosítsa meg s képet adjon arról, mire használták fel a hatalom birtokosai a választójog révén is megszerzett egyeduralmukat. Minthogy Magyarország lakosságának több mint fele proletár, mivel különösen a magyarság a leginkább elproletarizálódott népfaj az országban; aki a választójog kérdését a munkásosztály szempontjából világítja meg, az az ország lakosai többségének érdekében beszél, még ha erre külön megbízása nincs is. Az okfejtés folyamán felhasznált adatok nem újak, de Összeállításuk talán jó szolgálatot fog tenni azoknak, akik a választójogi agitáció munkájában részt kívannak venni.

Budapest, 1912 január.

Kunfi Zsigmond

1. A képviselőház és az ország.

Vonat még alig járt, gyárkémény nem füstölgött Magyarországon, amikor *a még ma is érvényben levő választójogi törvényt* megalkotta az 1848-iki országgyűlés. A paraszt még nem volt földjének birtokosa, jobbágmunkával, robottal tartozott a földesúrnak azért, hogy földjét megművelte. A nemes urak még adót nem fizettek. Az általános katonaszkodás elvén felépülő állandó néphadsereg épp olyan ismeretlen intézmény volt Magyarországon, mint az iskolakötelezettségnek akár csak törvényben való kimondása is. Egnéhány, alig pár ezer példányban nyomtatott napilap jelent meg Pesten és az újságolvasás a vagyonos és művelt osztályok tagjai egy kis részének volt kiváltsága vagy fényűzése. Az országban még mindenfelé faekével szántottak, a falu népe a saját munkájának terményeivel elégitette ki minden szükségletét. Eleimét természet-szerűleg maga termelte, de ami ruha, lábbeli, szer-számszüksége is volt, azt is a falu kézműveseinek vagy az otthonmunkának a segítségével fődözte. Milliósámra éltek olyan emberek az országban, akik soha falujuk határán túl nem jártak és távoli országoknak vagy világrészeknek létezéséről tudomásuk sem volt. Ennek a világnak talajából, politikai és gazdasági viszonyaiból hajtott ki a magyar választójogi törvény. 1874-ben megfoltózták. Ha lehetséges volt, még rosszabbá, szűkkeblűbbé tették, még kevesebb polgárnak adtak jogot: de minden lényeges és alapvető intézkedését fentartották, úgy hogy a magyar politikai életnek legfontosabb szerve:

a képviselőház minden ízében ennek a ma már elpusztult világnak a teremtménye.

A képviselőházaknak egyik legfontosabb teendője az *állam pénzügyi politikájának* megállapítása: döntés arról, mennyi adót és kire vessen ki az állam és milyen célokra fordítsa. A magyar állam első rendes költségvetése 1868-ból származik. Abban az évben az állam összes kiadásai 270 millió koronát tettek ki. Az 1912. évi állami költségvetés kiadásai 1852 millió koronára rúgnak. Éhez a hétszerte nagyobb összeghez ma az ország minden egyes lakosa hozzájárul. Ekkora pénzösszeg fölött való rendelkezés aránytalanul nagyobb hatalom, mint volt az állami pénzkezelés egy félszázad előtt. Méltányos és helyes dolog-e, hogy ezen aránytalanul nagyobb hatalom fölött való rendelkezés ugyanazoknak a kiváltsága legyen, akik ezt a hatalmat nem maguk teremtették meg és ne legyen módja ezen óriási gazdasági erőnek miként való felhasználására éppen azoknak befolyást gyakorolni, akiknek megterheléséből állott elő ez a hatalom? Ha az évenként 270 millió koronát költő állam ellenőrzésére talán megfelelő szervezet volt a kevészámú választó akaratát kifejező képviselőház, a két milliárdot költő államnak, amely növelte, demokratikussá tette és általánosította a közterheket: növelnie, demokratizálnia és általánosítania kell a közjogokat is. Mert az állami jövedelmek szaporodása nem a népesség természetes szaporodásának arányában állott elő. Hiszen a magyar birodalom lakossága 1869-ben 15 és félmillió emberből állott, 1912-ben pedig 20 millióból. A lakosság növekedése tehát csak 25%, az állami kiadások 700%-os növekedésével szemben.

Világos tehát, hogy a közterhek növekedtek: ma minden ember zsebébe mélyebben nyúl bele az állam és olyanokéba is belenyúl, akiket egy félszázad előtt még egyáltalán nem vagy sokkal enyhébben adóztatott meg. Az ország minden lakosának pénzét költi az állam: egyetlen épelméjű ember sem mondhat le azon jogáról, hogy a saját keresménye és hozzájárulása egy részéről való rendel-

kezest olyanokra bízta, akiknek cselekedeteit neki nincsen módjában ellenőriznie. Ha valaki belép valamely egyesületbe, amelynek fentartásához tagdíjával hozzájárul: senkinek sem jut eszébe, hogy az ellenőrzés jogától megfosssa. A törvény, az állam, a hatóságok gondoskodnak arról, hogy csak olyan egyesületek alakulhassanak meg, amelyeknek szervezete a közgyűléseken lehetővé teszi azt, hogy minden egyes tag felelősségre vonhassa az ő pénzével sáfárkodókat. Ha a méltányos és becsületes sáfarkodás szempontjából nélkülözhetetlen ez a jog olyan egyesületeknél, amelyeknek az ember saját tetszése szerint lesz vagy nem lesz tagja, amelynek fentartásához saját akarata szerint hozzájárul az ember vagy nem járul hozzá, mennyivel szükségesebb és jogosabb ez a követelés az állammal szemben, amelynek nem tetszése szerint lesz az ember tagjává és amely az ő egyesületi járulékait: az adókat kényszereszközökkel, erőszak alkalmazásával is jogosult behajtani?!

Az állam azonban nemcsak adószedő. *Hatásköre és beavatkozási* területe napról-napra, növekedik. Mind több ember függ egy vagy más vonatkozásban az államtól. Alig lehet ma már az életmegnyilvánulásnak olyan módját találni, amelyre az államnak valamilyen befolyása ne volna! Magyarországon az állam a legnagyobb munkáltató, a leg-hatalmasabb, legtöbb munkást alkalmazó vállalkozó. A magyar államnak háromszázezernél több alkalmazottja van: családtagjaikkal együtt ezek bizonyára jóval meghaladják az egy millió lelket. Az állam nemcsak igazságot szolgáltat és közigazgat, hanem földet műveltet, szemet fejtet, aranyat mosat, állatokat tenyészt, marhákat gyógyít, gépeket gyártat, csomagokat, leveleket, árukat, embereket szállít, himlő' ellen beolt, utakat épít, folyamokat szabályoz, gyárat alapít, lapokat ad ki, könyveket készített. Nehéz olyan zugát kinyomozni az életnek, hova el nem nyúlik a keze. Ha a háziasszony a piacra megy és nagyon drágának találja a húst: az államnak, amelyik vámpolitikai intézkedéseivel meggátolja a külföldi húsbehozatalt, része van a

magas árban. A napszámos, amikor rendes táplálék híján vagy megrögzött szenvedélyből leiszik egy kis üveg rossz pálinkát: az állam parancsából fizeti meg drágán az italt. Ha a mesterember szerszámot vásárol: az állam elrendelte vasvámok miatt kénytelen több pénzt adni a szerszáért, mint amennyibe az állam ilyen beavatkozása nélkül kerülne. Ha a munkások egyesületet akarnak alapítani, hogy az összesség segédelmének erejével munkabéreiket megjavíthassák, munkaidejüket leszállíthassák, az állam tetszésétől függ: megengedi-e ezt nekik vagy sem? Az államnak, ha akar, módjában van törvényeket hozni, amelyek megállapítják egyik vagy másik iparágban a maximális munkaidőt, amelyek megszabják, milyen életkorban szabad a gyermekeknek ipari munkát végezniök, amelyek eltilthatják bizonyos ártalmas nyers anyagoknak a munkában való alkalmaztatását. Az állam fizetést adhat a papoknak és koplaltathatja a néptanítókat, kirekesztheti a szerb sertéseket és beeresztheti a francia apácákat, csendőrökkel kényszerítheti az aratót, hogy akkor is dolgozzék, ha más munka neki jobban jövedelmezne, mint amelyet hónapok előtt vállalt, elszedheti az Amerikába készülő paraszttól vagy munkástól a saját pénzén váltott hajójegyét. Mozgósítási parancsával százezer családfenntartót: apát, testvért, férjet emelhet ki munkája és családja köréből, kényszerítheti arra, hogy öljön és magát is halálos veszedelemnek szolgáltatssa ki... Szóval az állam nemcsak a polgárok jövedelmének egy részét foglalhatja le a maga számára, hanem igen jelentékeny részüknek munkáltatója, valamennyinél befolyással van a megélhetés árára szabályozhatja vagy Csáky-szalmájának tekintheti munkaerejüket, védheti a gyengét vagy az erősét, a gazdagot vagy szegényt, a kizsákmányolót vagy a kizsákmányoltat. Minden irányú tevékenységre megvannak a szervei, megvan a lehetősége: hogy miképpen cselekszik, az attól függ, kik az urai az államnak, kiknek szolgálatába használja fel hatalmát. De az a tény maga, hogy az államnak ilyen nagy tevékenységi köre van, hogy ilyen hosszúkra

növelte meg a modern fejlődés az állam kezeit: érthetővé teszi, hogy minden néposztály törekszik az államhatalomnak és fontos szerveinek a meghódítására. A választójogért való küzdelem egyik fejezete és formája annak a küzdelemnek, amely az államhatalom meghódításáért a különféle érdekek és társadalmi osztályok között folyik.

Az állam gazdasági és politikai hatalmának ez a növekedése a modern társadalmi fejlődésnek egyik elvitathatatlan ténye, amely napról-napra erősebben érezhető. Voltak gondolkodók (Spencer) és egész politikai iskolák (a konzervatív oldalon a liberálisok, a forradalmi oldalon az anarchisták), akik a fejlődésnek ezt az irányát és a belőle származó bajokat oly módon akarták orvosolni, hogy az állami hatalom növekedésének akartak gátat vetni. Elítélték az államnak a gazdasági életbe való minden beavatkozását vagy pedig egyáltalán küzdöttek az állam ellen. Ez a felfogás, amelyet Lassalle úgy jellemezett, hogy az államban éjjeli őrt lát, akinek az a kötelessége, hogy betörés, tűzvész ellen védje meg a társadalmat, de egyébként ne avatkozzék annak dolgaiba,— a tények kétségbevonhatatlan tanúbizonyossága szerint nem tudta megakadályozni az államhatalom erősödését és terjeszkedését. Annál fontosabb ilyen körülmények között az államhatalomnak olyan átalakítása, amely a *mindnyájunk életébe beavatkozó államhatalmat mindannyiunk ellenőrzése* alá helyezi.

Amíg az állam nem vonta működése körébe a munkások és munkáltatók egymás között való jogviszonyainak szabályozását, addig talán még valahogy belenyugodhattak a munkások abba, hogy az államhatalom szervei csak a munkáltatók befolyása alatt álljanak.

Amíg a törvények nem tartalmaztak olyan intézkedéseket, amelyek az élelmiszerek, lakások, szármok árának alakulására hatással vannak, addig a fogyasztók talán még valahogy kibékülhettek azzal, hogy legyenek az államhatalomnak olyan szervei, amelyek csak a termelők szolgálatában állanak.

Amíg a gazdasági és politikai élet eseményeinek tudományos elemzése nem mutatta ki azt, hogy az államhatalom a vagyoneeloszlásnak egyik igen fontos szabályozója: addig a vagyontalan osztályok tagjai eltűrhették, hogy legyenek az államhatalomnak olyan szervei, amelyek csak a vagyonos osztályok hozzátartozóinak az ellenőrzése alatt állanak.

Amíg a modern szociológiai kutatás le nem tépte az államról az osztályok felett való állásnak pártatlansági álarcát és ki nem mutatta, hogy a mai állam az osztályuralomnak az eszköze: addig az elnyomott osztályok hozzátartozói belenyugodhattak a tőlük független állami intézmények létezésébe.

Mióta azonban az állam modern fejlődése és a politikai gondolkodás terjedése az alsóbb néposztályok, — a munkások, fogyasztók, vagyontalanok, elnyomottak, — között is megszüntette a régi állapotnak összes lélektani és társadalmi feltételeit: azóta az a törekvés, amely az állami élet összes szerveit a nép befolyása alá akarja állítani, tőle akarja függővé tenni — és szervezeti szempontból ez a demokrácia lényege, — egyre erősebbé lesz világszerte. Az általános választójog, ha nem is egyetlen, de mindenesetre egyik legfontosabb eszköze ezen cél elérhetésének és a feltétele annak, hogy a többi politikai harci eszközöket is megszerezhesse magának a nép.

Az a népies bölcsesség, amely szerint a távollévőnek soha sincs igaza, érvényes a politikai életben is. A képviselőházakban alkotják a törvényeket. Ezek a törvények ma már mindenféle életviszonyokra döntő befolyást gyakorolhatnak. Akinek nincsen ereje és módja ahoz, hogy a törvények alkotásánál hatalomtól támogatott szavát hallathassa, annak el kell készülnie arra, hogy a törvények nem veszik tekintetbe az ő érdekeit. Mert a törvényalkotás sugallója nem az igazság, hanem a hatalom. Akinek ereje és hatalma van, annak mindig igaza is van. Azok a társadalmi osztályok, amelyeknek nincsenek képviselőik ott, ahol a törvényeket alkotják és ahol a törvények végrehajtá-

sát ellenőrzik, azoknak érdekeire a törvények alkotásánál és végrehajtásánál nincsen is tekintettel az államhatalom.

Ez az egyetlen meggondolás is elegendő megokolás volna azon törekvés jogossága és észszerűsége mellett, amely azt akarja, hogy a törvényhozó testület az ország lakosságának képmása, tényleges erőviszonyainak térképe legyen.

Még jogosabb és észszerűbb ez a törekvés oly államban — és ilyen állam Magyarország is, — amelyet *parlamentárisan kormányoznak*. Parlamentárisan kormányzott államokban az államhatalom legfőbb kezelői: a miniszterek, mindenkor a képviselőház tagjai, még pedig a mindenkori képviselőházi többségi pártnak a megbízottai. Szavazatokban kifejezésre jutó támogatásuk nélkül nem kormányozhatnak, de viszont egész kormányzati tevékenységük annak a pártnak érdekeit tartja szem előtt, amelyből kikerültek és amely politikai létezésüknek egyik legfontosabb feltétele. Mivel a politikai pártok nagyjából valamely osztályt vagy valamely osztálynak egyik rétegét képviselik: a parlamentáris kormányzat még fokozottabb mértékben osztálykormányzat, mint a hivatalnok-kormányzat (bürokrácia) vagy mint a felvilágosult abszolutizmus. Ha egyetlen társadalmi osztálynak sincsen közvetlen befolyása a törvények alkotására, akkor az osztályuralom leplezettebb és sokban szemérmesebb is, mint ott, ahol a törvényalkotás egyetlen társadalmi osztály kiváltsága és a közigazgatás: a törvények végrehajtása is a párt formájában jelentkező osztály szabadalma. A bürokratikus kormányzatnak — mivel népszerűtlen, mivel ellentétben van igen erős érdekekkel, mivel az egész modern társadalmi és állami fejlődés ellene van, — pusztán létezésének igazolására néha engedményeket kell tennie a vagyontalan és elnyomott osztályok javára. Hogy a hatalmasabb osztályokkal szemben függetlenségét megóvhassa, gyakran kénytelen támasztékot keresni a népnél. A történelem tele van annak példáival, miképen próbálták abszolutisztikus vagy bürokratikus kormányok a rakoncátlanná lett ne-

messég ellen kijátszani a polgárságot, parasztokat, munkásokat.

Állandóan és lényeges dolgokban sohasem történt meg ez a szembehelyezkedés. Gátja ennek már az a pusztta tény, hogy a hivatalnokok is a vagyonos és uralkodó osztályok tagjai közül kerülnek ki és tagjai gyanánt érzik magukat. De mégis meg van időnként a lehetősége annak, hogy az uralkodó osztály és az államkormányzat összeütkezései olyan intézkedéseket eredményezzenek, amelyek a hatalom birtokából kirekesztett osztály tagjainak előnyére válnak. Parlamentáris kormányzat mellett a választójogból és így a képviselőházból kirekesztett osztályok számára még az ilyen konstellációs, helyzetbeli javulások is ki vannak zárva. Ebből természetesen nem az következik, hogy a parlamentáris kormányrendszer elvetendő amazokkal szemben, hanem az, hogy minden társadalmi osztály számára meg kell adni az egyenlő érvényesülés feltételeit. A magyar földbirtokos osztályuralom pusztításainak orvoslását nem az abszolutizmustól, hanem csak a *képviselőház tökéletes demokratizálásától* remélheti a magyar nép. De az tény, hogy a magyar államnak parlamentáris kormánya van, még sürgősebbé és még fontosabbá teszi az ország népe számára a választójog demokrati- zálását.

2. A képviselők és a választók.

Ámde: Igaz-e, hogy a magyar képviselőház nem az egész nemzetnek, nem az egész népnek, hanem csak az uralkodó osztályoknak és első sorban a földbirtokos-osztálynak az érdekképviselete. S másodsor: igaz-e, hogy törvényalkotása nem az egész nép, hanem csak a vagyonos osztályok s itt megint elsősorban a földesuraknak érdekeit szolgálja?

Noha a képviselők polgári állása és foglalkozása nem döntő jelenség ezen szempontból, mégis jellemző világitást vethet a képviselet irányára. Az 1905-ben megválasztott magyar képviselők között volt 142 földbirtokos, 56 gróf és báró (szintén földbirtokos), 114 ügyvéd, 66 közigazgatási tisztviselő, 22 pap, 5 kereskedő, 8 orvos, 2 iparos, 2 tanár. Az általános választójog 1893-iki francia parlamentje a következő foglalkozású férfiakból állott: 119 kereskedő és iparos (köztük 10 munkás), 150 ügyvéd, nyugalmazott tisztviselő, jegyző, 59 orvos, 78 értelmiségi foglalkozású (köztük három tanító, húsz tanár, huszonkilenc újságíró, tizenhárom mérnök), 3 pap, 22 nyugalmazott katoná, 50 földbirtokos, 38 földműves és 47 magánzó.¹

Anélkül, hogy ennek a szempontnak döntő jelentőséget tulajdonítanánk vagy, hogy a munkásosztály szempontjából akármelyik képviselőház összetételét kielégítőnek ítélnők: annyit ez az egybeállí-

¹ Bénéit: La crise de l'état moderne. 443. oldal.

tás is bizonyít, hogy a földbirtokos elem a magyar képviselők sorában túlteng és hogy az általános választójog képviselőházaiban a megválasztottak foglalkozásuk alapján is inkább alkalmasak arra, hogy a társadalom minden rétegének érdekeit kifejezésre juttassák, miní a magyar képviselők, akik óriási többségükben a földesurak és uradalmi ügyvédjeik sorából kerülnek ki.

Ha most a képviselők után a *választók foglalkozását* nézzük, a következő eredményre jutunk: Az 1908-ban összeírt 1,119.621 választó között volt 704 ezer földbirtokos (62%), 247 ezer jövedelem alapján szavazó (22%), 83 ezer értelmiségi (7%), 44 ezer házbirtokos (4%). A többi elaprózódott. A választóknak több mint kétharmadrésze földbirtok alapján szavazott, minden száz választó között *hatvankét földbirtokos van*. Ez a hétszázezer földbirtokos a mezőgazdasággal foglalkozó kerekszámban *három millió* húsz éven felüli férfinak még csak *negyedrészt* sem teszi ki, tehát a *mezőgazdasági népesség jogos képviseletének nem ismerhető el*. Ellenben nagyjából azt a részét alkotja a mezőgazdasági népességnek, amelynek érdekei a leginkább ellentétesek úgy a vagyontalan vagy egészen kis vagyonú földművesekkel, mint a kereskedelemmel és iparral foglalkozó népesség érdekeivel is. Az az állítás, amely szerint a választók mai összeállítására megfelel az ország túlnyomóan mezőgazdasági jellegének, a tények világánál tehát nem állhat meg. A mezőgazdasági népesség 1,4 millió önállóból és 1,5 millió gazdaságilag nem önállóból, tehát munkásból áll. A gazdaságilag önállóknak mintegy a fele ki van zárva a választók sorából, a *másfél millió gazdaságilag nem önálló földművesből pedig csak néhánynak van választójoga*. Ha a mezőgazdaságban, amint kell, számbavesszük a dolgozó nők számát is, akkor arra az eredményre jutunk, hogy a mai választójog kirekeszti a jogosultak sorából a mezőgazdasági népesség túlnyomó részét, több mint nyolctizedét. A *mai választójogot tehát nem a földművelés, hanem csak a földbirtokosok képviseletének* lehet tekinteni. Minthogy az ország lakosságának

túlnyomó száma él mezőgazdaságból, tehát a mezőgazdasági népességet éri a legnagyobb terjedelmű és mértékű jogfosztás is. Már ezen a ponton megjelenik a magyar választórendszernek az a jellemző vonása, hogy minél fontosabb és hasznosabb az állam számára valamely néposztály vagy foglalkozási ág, annál mostohábban méri az állam számára a jogokat. A választójog bizonyos tekintetben az állami és társadalmi haszontalanság jutalomdíja, prémiuma lesz.

Ha terjedelmében nem is ilyen nagy a többi foglalkozási ágak jogfosztottsága, számukhoz viszonyítva azért az sem kisebb. Az önálló iparosok száma 291 ezer. Választójoga van közülük 90 ezernek. Az önálló kereskedők száma 82 ezer, választójoga van 46 ezernek. Az állami és nem állami, köz- és magántisztviselők, valamint az értelmiségi foglalkozásúak száma 266 ezer, választójoga van 126 ezernek.

Látnivaló mindebből, hogy a mai választójog még a polgári társadalom képviselőjét sem biztosítja, mert a birtokosok, önálló iparosok és kereskedők, köz- és magántisztviselőknek is igen jelentékeny részét kizárja a politikailag jogosultak sorából. A választójog plutokratikus jellege ezen a ponton is már nyilvánvaló.

Még szembeötlőbbé válik ez a jellege, ha a vagyontalan néposztályok, a *munkások szempontjából* bíráljuk a választójogot. 1903-ben a húsz éven feletti férfiak összes száma 4,34 millió; ezek közül 2,17 millió gazdaságilag nem önálló, vagyis munkás, proletár. Vagyis az összes férfinépességnek 50,4%-a, tehát több mint fele proletár. A valóságban ez az arány még nagyobb, mivel ez az összeállítás az egy hold földdel, egy kis kunyhóval bíró földműveseket az önállók közé számítja, holott ezek bér-munkából élnek és gazdasági meg politikai érdekeltségüknél fogva kétségtelenül proletárok. De még ha el is fogadjuk a hivatalos statisztika adatait, akkor is kétségtelen, hogy az ország férfi lakosságának nagyobbik fele teljesen vagyontalan proletár: a választójog tehát még abban az esetben is, ha minden vagyonos embernek megadná a politikai

jogokat, az ország lakosságának nagyobbik felét jogfosztottá tenné. A választójognak ez a munkásellenes jellege kifejezésre jut abban, hogy a 2,17 millió munkás közül csak 48.000-nek van választójoga — és ez a 48.000 munkás is bizonyára az állami altisztek vagy hasonló függő kategóriák tagjai közül kerül ki.

Ha a választójoggal felruházottak (1904) szociális hovatartozását tekintjük, akkor a következő képet nyerjük: száz mai választó között van

67 földbirtokos,
 10 iparos,
 8 állami és nem állami tisztviselő,
 6 értelmiségi foglalkozású,
 5 kereskedő,
 4 munkás.

Ha pedig a kép teljessége okából most még azt is megemlítjük, hogy az egyes társadalmi osztályok és foglalkozási ágak tagjai közül hányan vannak jogosítva és milyen a jogosítottak arányszáma, akkor a következő képet nyerjük:

100	értelmiségű közül ma választó — —	91
100	kereskedő közül ma választó — —	59
100	földbirtokos közül ma választó — —	47
100	állami és nem állami tisztviselő közül	
	ma választó — — — — — — — —	40
100	iparos közül ma választó — —	33
100	munkás közül ma választó — —	5

Látnivaló ebből, hogy ezt a választójogot, amely száz munkás közül mindössze ötnek ad választójogot, amely a férfilakosságnak több mint ötven százalékát kitevő 2,17 millió férfimunkás közül 48 ezernek adja meg a legegységesebb politikai jogot: másnak, mint a vagyonos osztályok jogának el nem ismerheti az öntudatra ébredő és politikailag gondolkodó munkásosztály. Az ezen választók választotta képviselőket soha sem ismerheti el a nemzet vagy a nép képviselőinek, hanem csak egy osztály képviselőinek. A törvényeket, amelyeket az ezen osztályválasztójogból kikerült képviselőház alkot, egy vele szemben idegen és ellenséges hatalom

parancsszavának tekintheti csak, de nem az ő akaratára és érdekei törvényformában való kifejezésének. Az egész államot, amely ezen a jogfosztáson alapszik, nem tekintheti a saját államának. Sorsa iránt nem érdeklődhetik viszontagságaival és jövődjével nem törődhetik és egész létét, működését azzal a szemmel nézi és olyan érzésekkel kíséri, mint aminők a rabban a porkolókkal szemben élhetnek. Hozhatná a legkitűnőbb törvényeket, mint ahogy valójában a legcsapnivalóbbakat hozza, a ráerőszakoltság, idegenszerűség érzését kelti fel minden cselekedete. Ha volnának és lehetnének jó szándékai a nép nagy tömegei iránt, mint ahogy csak rosszak vannak, mindezek visszautasításra találnának a politikai öntudatra ébredt népnél, amely a maga számára is követeli azt, amit a többi, gazdasági és szociális szempontból vele fontosságban össze sem mérhető osztályok már megszereztek maguknak: a sorsuk felett való önrendelkezést. Mindezek alakján beigazoltnak tekinthetjük azt, hogy a mai magyar képviselőház nem az egész népnek, hanem csak a vagyonos osztályok felsőbb rétegeinek a képviselete, amelyben a vezető és döntő szerepei a földbirtokosok játsszák. Sem a nemzetet, még kevésbé a népet nem képviseli a mai képviselőház; a választóközönség sem a népből vagy a nemzetből tevődik össze. Népképviselet nincs Magyarországon csak osztályképviselet.

3. A hatalom gyümölcsei.

A képviselőház és a választóközönség összetétele azt mutatja, hogy a vagyontalan osztályok teljesen, a kisvagyonúak jórészen ki vannak zárva a képviselőházból és hogy saját küldötteik útján nincsen módjukban befolyást gyakorolnia a törvények alkotására. Aki a törvényalkotás és végrehajtás hajtóerőit és rugóit ismeri, az már eleve is biztosra veheti, hogy az ily módon létrejött képviselőház törvényhozása és az ellenőrzése alatt álló közigazgatás azoknak az érdekeit fogja szolgálni, akik megválasztották. Mindazonáltal szükségesnek ítéljük ezen tételünknek tapasztalati beigazolását is, mert nagy igazság van a biblia szavában: gyümölcseikről ismeritek meg őket.

A magyar földbirtokosság az 1848-iki forradalom és az abszolutizmus idejének elmúltával 1867-ben vette korlátlanul birtokába az államhatalmat. A dinasztia és a magyar uralkodó osztály között kötött egyezségnek írásba nem foglalt, de tényleges alap gondolata az volt, hogy a magyar földbirtokosság átengedi a dinasztianak a hadsereg felett való rendelkezés jogát, nem lesz gátja a dinasztia nagy hatalmi politikájának és ennek fejében viszont a dinasztia szabad kezét ad a „nemzetnek” a beíró politika minden kérdésében. Ami tehát ezen a téren történt, az a választójog mai rendszere által hatalomra juttatott magyar földbirtokos nemességnek legsajátabb műve.

A pénzügyi politika

és adózás

területén mutatkozik meg a legjellemzőbb módon az állam természete. Fizetni, közterheket viselni egyetlen osztály sem szeret és nemes verseny indul meg az egyes társadalmi osztályok között, hogy a közterheket egymásra áthárítsák. A magyar földbirtokos-osztály politikai hatalmát: a mai választójogot arra használta fel, hogy az állam terhei alól kibújjon és azokat a politikailag kevésbé hatalmas vagy teljesen jogtalan osztályokra hárítsa át.

Az első magyar rendes állami költségvetés (1868) a magyar állam kiadásait 270 millió koronában, az 1912. évi költségvetés 1852 millió koronában írta elő. Az egyes adónemek bevétele a következő volt:

	1868-ban millió korona	1912-ben millió korona
Egyenes adók	109,4	287,0
Fogyasztási adók	21,4	266,0
Jövedékek:		
só	20,4	37,5
dohány	19,0	185,0
sorsjáték	2,2	2,6
Illetékek:		
bélyeg	6,6	51,8
díjak és jogill.	11,6	92,7

Az egyenes adók ezen 45 év alatt megháromszorozódtak, a fogyasztási adók (jövedékek, illetékek) ellenben 81,2 millió koronáról 635,6 millió koronára szállottak fel, tehát majdnem megnyolcsorozódtak.

Már pedig az bizonyításra nem szoruló közhely ma már, hogy a fogyasztási adók túlnyomó mértékben a teljesen vagyontalan és kisvagyonú rétegeknek az adóterhét jelentik. Az uralkodó osztályok tehát arra használták fel hatalmukat, hogy az állam fentartásának terheit túlnyomó mértékben a vagyontalan és a választójogból ki-

zárt osztályokra hárítsák át. Ha az összes egyenes adókat a ma választójoggal bírók javára számítjuk is (holott az összes egyenes adót fizetők száma 2,6 millió), akkor is azt kell mondanunk, hogy a politikai nemzet ma csak 287 millió koronával járul hozzá az állam eltartásához, szemben a vagyontalan néposztályokkal, amelyeknek évenként 635 millió koronájába kerül az állam.

Ha tehát valakit egyáltalán megillet az államfentartó név, az semmiesetre sem lehet az az osztály, amely ezzel a névvel hivatkozni szokott és ezen az alapon akarja politikai egyeduralmát biztosítani. Ez az elnevezés csak a vagyontalan osztályokat illeti meg, amelyek magukat rosszul, de az államot jól tartják el.

Az alkotmányos élet kezdetén még olyan volt az arány, hogy az egyenes adók felülmúlták a fogyasztási adókat. A mai választójog negyvenesztendős uralmát sikerült a politikai hatalom birtokosainak arra felhasználniuk, hogy ezt a helyzetet alaposan felforgassák. Negyvenöt év előtt az ország egy-egy lakosára 7,2 korona egyenes és 5,3 korona fogyasztási adóteher esett, ma ellenben 14,3 korona egyenes és 31,2 korona fogyasztási adóteher esik. Anélkül, hogy az adófizetés és a választójogosultság között bármilyen összefüggést jogosnak ismernénk el a magunk számára, mert mi a választójogot nem az adófizetés, hanem a valamely országban való élés és munkakifejtés járulékának ítéljük: mégis fel kell vetnünk a cenzusos választójog, nevezetesen a vagyoni cenzus híveivel szemben azt a kérdést: vajjon az ő álláspontjukból kifolyólag is nem illeti-e meg *a legnagyobb adófizetőket*: a fogyasztási adót fizetőket a teljes polgári egyenjogúsítás?

Annak megítélésére is vannak adataink, miképpen érinti ez az adóemelkedés a legszegényebb néposztályok és elsősorban a munkások megélhetését.

Az aratás idejére a hegységből lehozott tót nap-számos kap munkabérének egyik része gyanánt az Alföldön nyolc heti munka után a 2-3 korona napszám és a kenyérkonvenció mellett 16 kilogramm

szalonnát és 16 liter gabonapálinkát. A szalonna fogyasztási adója métermázsánként 4 kor. 70 fillér, tehát 16 kilogramm után 75,2 fillér. A pálinkáé 100 fok után hektoliterenként 14 korona, 33 fokos szesz után tehát 4,6 korona, 16 liter után 736 fillér. Csak e két cikk után egy munkás nyolc hét alatt adózott tehát 148,8 fillért. Ez egy év alatt 9,69 kor., csaknem 10 korona.¹

A fővárosi statisztikai évkönyv szerint 1905-ben Budapesten minden lélekre 47,5 kg. évi hús fogyasztás és 86,2 liter évi szeszfogyasztás esett. Ez alapon egy négytagú munkáscsaládnak csak ezen a két címen fizetett fogyasztási adója kitesz fejenként 14,85 koronát, számítva évi 59,2 koronát. Ha végül egész konkrét formában kívánjuk tudni, mit jelent a munkásfogyasztó számára a fogyasztási adó, akkor emlékeztetünk Rácz Gyulának nagyérdéki tanulmányára (Népszava, 1907 november hó 1-ső és következő számaiban), amely megvizsgált egy munkásköltségvetést, amely *nem egy*, hanem *hat* munkáscsalád *évi fogyasztásának átlagát* mutatja és pedig három óbudai villamoskalauz, két óbudai malommunkás és *egy* ácsmunkás-család fogyasztásának átlagát tünteti fel. Mind a hat munkás javakorbeli, nős ember; háromnak egy-egy gyermeke van, háromnak nincs. A villamos kalauzok havi fizetése 66 korona és 10 korona lakásbér, évente tehát 792 korona bér és 120 korona lakáspénz; a malommunkások napszáma átlag 300 munkanapra 900 korona. Mindenik munkás 150-240 korona között váltakozó lakbért fizet.

Mindenik család, vagyis a két ember együtt, csakis úgy tud megélni, hogy az asszony eljár vagy mosni, vagy takarítani, vagyis mindkettő kereső. Ennek a hat családnak *pontosan és hitelesen* felvett fogyasztása, valamint az egyes fogyasztási cikkek ára is részletesen kinyomozva és *átlagra hozva*, a következő képet mutatja:

¹ Várady Zsigmond: *Adalékok a választójog reformjához.* 118. oldal.

Férj és feleségből álló munkáscsaládnak fogyasztási szüksége egy hónap alatt:

	Fillér	Korona
6 kg. hús	á 184 =	11,04
5 kg. zsír	á 160 =	8,—
3 kg. füstölt szalonna.....	á 180 =	5,40
5 kg. főzőliszt	á 38 =	1,90
12 kg. kenyérliszt	á 34 =	4,08
37 ₂ kg. só	á 26 =	—,91
24 drb tojás	á 7 =	1,68
15liter tej	á 28 =	4,20
kávéra		1,—
4liter bab	á 20 =	—,80
10 kg. burgonya.....	á 7 =	—,70
4 kg. cukor	á 82 =	3,28
4 liter petroleum	á 32 =	1,28
6 zsák (á 25 kg.) tüzifa	á 90 =	5,40
16 liter bor (fröccs alakban)	á 90 =	14,40
4 liter sör	á 48 =	1,92
1 liter pálinka.....		1,40
Dohányra.....		3,—

Együttvéve 1 óra 70,39¹

1 évre = 844 korona 68 fillér.

A fogyasztási adó alá eső cikkekből a kétagú munkáscsalád szüksége 12 hónap alatt így alakul:

	Az áru mennyisége	A fogyasztási adó
Hús	72 kilogramm	4,32 K
Cukor.....	48 „	18,24 „
Petróleum	28 liter	6,24 „
Só	42 kilogramm	6,72 „
Sör	48 liter	7,53 „
Bor	192 „	28,80 „
Pálinka.....	12 „	3,— „
Dohány	36 korona áru	21,07 „
		96,55 K

vagyis az a munkáscsalád, amelyiknek évi keresete 1112 korona, élelemre kénytelen kiadni 844 koronát és ezen összegből 9655 korona meg fogyasztási adóra. Ez 11,5%-os adókulcsnak felel meg.

¹ Az árak 1906. óta óriási mértékben felszöktek.

Ha ezen adókulcsot általánosítjuk, akkor azt kell mondanunk, hogy a munkások fizetik az országban mindenképpen a legmagasabb adót. A fogyasztási adó a munkás egész jövedelmének körülbelül 12%-át teszi ki, holott a tőkekamat-adó volt 10% és az utolsó adóreformnál leszállították 5%-ra, a nyilvános számadásra kötelezett társaságok adója volt 10% és leszállították 5-7%-ra, nem is szólva a földadóról most, mivel arra majd tüzetesen rátérünk.

De nemcsak kulcsánál, magasságánál fogva igaztalanabb és súlyosabb a fogyasztási adó minden más adónál, hanem azért is, mivel a munkás és általában a fogyasztó jövedelmének minden növekedését azonnal megérzi és lefoglalja. Ha a munkás keresete javul és mondjuk: világosabb vagyis több petróleumot égető lámpát gyújt meg lakásában, úgy hogy hetenként két liter petróleummal többet éget el, akkor heti adóterhe 26 fillérrel emelkedik. A petróleum fogyasztási adója literenként 13 fillér. Ha ellenben egy vagyonos ember a lakásában eddig alkalmazott 16 gyertyaerejű villamos lámpákat kicserélteti 32 gyertyaerejűekre és még ha tíz új égőt vezetett be lakásába az eddigiek mellé, ennek semmi adókövetkezménye nincsen sem rá, sem az államra nézve. Ha a család megnövekedése vagy orvos rendelte jobb táplálkozás vagy munkabéremelkedés folytán a fenti munkáscsalád havonként nem 4, hanem 8 kilogramm cukrot fogyaszt, akkor havonkénti adóterhe 1,52 koronával, évente 18 koronával növekedik, mivel a cukor fogyasztási adója kilogrammonként 38 fillér. Minthogy pedig a jövedelemnek annál nagyobb részét kell élelmiszerekre elkölteni, minél kisebb a jövedelem: világos, hogy a nagy vagy legalább nagyobb keresetű munkásoknak még van valamelyes adómentes jövedelmük, de az átlagos fizetésű munkás — a magyar munkásoknak legalább 90%-a — egyetlen, fillért sem adhat ki, amely után az államnak ne adóznék.

Látjuk, az adórendszer könnyörtelenül megfogja a legszegényebbeket: az összes vagyonos osztályok tagjai ellenben nagyban üzik az *adósikkasztást*.

Amikor 1908/909-ben a képviselőház az adóreform

javaslatait tárgyalta, a javaslatok előadója: Hoitsy Pál mondotta a következőket:

Mindenki tudja azt, hogy a közjegyzőség nem tartozik a legrosszabb foglalkozások köze az országban és hogy olyan közjegyzők nem igen vannak, akik az éhenhalásnak szélén állanak és ahol egy közjegyzői iroda megüresedik, a legnagyobb befolyással bíró emberek mindent megmozgatnak, hogy ahhoz hozzájussanak. És mégis milyen az állapot? Olyan, hogy vannak *közjegyzők*, akik 100-150 forint jövedelmet vallottak be az adózásnál. 76 olyan ügyvéd van az országban a vidéken, aki száz korona jövedelmet vallott be adózásra; tehát száz korona jövedelme van, ebből kell neki az irodáját fentartani, ebből kell megélnie, ruházkodnia, családját ellátnia.

234 oly ügyvéd van a vidéken, aki 300 korona jövedelmet vallott be és az után volt megadóztatva. 314 orvos, pedig az orvosság sem olyan nagyon rosszul dotált foglalkozás, 314 orvos volt, aki 200 korona jövedelmet vallott be. Budapesten egyike a legjövedelmezőbb iparoknak a kéményseprési ipar. Ha egyik kéményseprő meghal, a fiai osztzkodnak a kerületeken. Ez a legbiztosabb jövedelmek egyike. A budapesti kéményseprők átlagban 785 forint jövedelem után voltak megadóztatva. Bankár, akinek tehát tökére van szüksége, hogy folytathassa üzletét, volt Budapesten olyan, aki bevallott 100 korona jövedelmet. A budapesti ügyvédek átlagos bevallása 799 forint. Az országos átlag, amely szerint az összes kereseti forrásokból élő emberek, tehát orvosok, mérnökök, ügyvédek, azonkívül az összes kereskedők, korcsmárosok, még a bérlőket is belevéve, tehát az összeseket, akik kereseti adót fizetnek az országban, az országos átlag régi számítás szerint 180 forint 35 krajcár. Ennél nagyobb fizetése van nálunk a béreseknél. Ez nem országos átlag, hanem egy általános országos nagy hazugság.

A *földbirtokosok* adóletagadásai szintén köztudomásúak. Széll Kálmán volt miniszterelnök és pénzügyminiszter, aki később egy nagy, földbirtokosoknak hitelt adó bank igazgatója lett, beszélt el,

hogy gyakran jöttek hozzá nagybirtokosok olyan magas összegű kölcsönt kérni, amely aránytalanul felülmúlta az illető földbirtokosoknak azon jövedelmét és hitelképességét, amely után meg voltak adóztatva. Ha erre figyelmeztették őket, akkor mindannyian nevetve utaltak arra, hogy a földbirtok jövedelme köztudomás szerint sokszorosan nagyobb annál a jövedelemnél, amely után a birtokosok adót fizettek.

Láttuk, hogy valamennyi adónem mennyire megnövekedett 1867 óta. Az állandó és rohamos növekedésben csak a *földadó* maradt mozdulatlan. Hatvannyolc millió korona volt a magyar állam első költségvetésében és hatvannyolc millió korona a maiban is. A szántóföld területe negyven év előtt 16 millió hold volt, ma a 24 millió holdat is meghaladj«. Az egész termő terület — szántók, szőlők, legelők, erdők, — 43 millió holdról 53 millió holdra emelkedett. A mezőgazdasági évi termelés értékét negyven év előtt ezer millió koronára, ma ötezer millió koronára becsülik. Negyven év előtt még 3,5 millió hold ugar volt, 1906-ban már csak 1,7 millió hold. Ezek a számok kétségtelen módon tanúskodnak arról, hogy a mezőgazdasági termelés értéke, hogy a földművelésből származó jövedelem igen jelentékeny módon megszorozódott: *ellenben a földadó változatlan maradt*. Sőt amikor a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején az állami zárószámadásokból kiderült, hogy a földadó egészen 76 millió koronáig felemelkedett, akkor a szűkkörű választójog mai képviselőháza törvényben mondotta ki, hogy a földadóból az államnak nem szabad évenként többet bevennie, mint 68 millió koronát. Ha többet hoz ennél a földadó, akkor a kulcsát le kell szállítani. Ugyanaz a képviselőház, amelyik évenként megszavazott költségvetésével a vagyontalan osztályok jövedelmének minden fillérrel való meggyarapodását megadóztatta, amely a kereskedelem és iparból élők jövedelmére mégis csak vetett ki adót, törvényben mondotta ki, hogy a földbirtokos adója nem emelkedhetik, még akkor sem, ha jövedelme megszorozódott!

Noha a földadó nem növekedett, mégis mindenhol és joggal panaszkodik a parasztság, a kis- és törpebirtokosok nagy társadalma, hogy az az adóteher elviselhetetlenül nagy. Szeberényi Zsigmond „A parasztság helyzete Magyarországon” című művében elmondja, hogy Békéscsabán egy kisbirtokos, akinek 14 kis hold földje és kis házikója van, a következő adókat fizeti:

Állami földadó 14 kis hold után 80 korona 30 fillér, házosztályadó 4 korona, II. osztályú keresetadó 28 korona. Általános jövedelmi pótagó 26 korona 20 fillér, országos betegápolási adó 5 korona 50 fillér, községi adó 61 korona 83 fillér, kéményadó 1 korona 20 fillér, közmunkaadó 12 korona, útagó 11 korona 82 fillér, katonai elszállásolási pótagó 1 korona 47 fillér, ebadó 1 korona, ármentesítési adó 20 korona 75 fillér, egyházi adó 26 korona. Ez a kisgazda fizet tehát összesen ettől a 14 hold (1100 kvadrátos) földtől 280 korona 6 fillér adót.

Egy ugyanezen vidékre való törpebirtokos nap-számos, akinek egy hold földje volt és azon egy-szobás házacskája, így adózott:

Fizet földadót 6 korona 87 fillért, házosztályadót 1 korona 60 fillért, másodosztályú kereseti adót 6 koronát, általános jövedelmi pótagót 3 korona 4 fillért, országos betegápolás címén 72 fillért, általános községi adót 8 korona 42 fillért, kéményadót 1 korona 20 fillért, útagót 3 koronát, katonai el-szállásolási pótagót 31 fillért, közmunkaadót 3 korona 20 fillért, ármentesítési adó címén 2 korona 48 fillért és végül egyházi adó címén 6 korona 42 fillért. Tehát ez a törpebirtokos fizet 43 korona 26 fillér összes adót.¹

Hegedűs Lóránt, a Gyáriparos Szövetség igazgatója, kimutatta, hogy minél kisebb a földbirtok, annál nagyobbak az aránylagos adóterhei; szerinte ha a

¹ Mindkét esetet felolvasta Sándor Pál a képviselőháznak 1909 január 21. ülésén, ahol ugyan igen nagy felháborodást keltett ennek a tényállásnak a megismertetése, nagy ordítózás is támadt a nyomában, de igazságukat és az egész országra jellemző voltukat meg sem próbálta senki cáfolni.

kataszteri tiszta jövedelem becsértéke 10 korona, akkor a földre kivetett állami adó százaléka 97,5%, ha 20 korona, akkor 64,5, ha 1000 korona, akkor 34,3, ha 10.000 korona, akkor 33,2, ha 50.000 korona, akkor 33,17, ha pedig 100.000 korona a kataszteri tiszta jövedelem becsértéke, akkor annak földadója 43,16%. Vagyis minél kisebb a birtok, annál nagyobb a földadó, annál nagyobb az összes adó és minél nagyobb a földbirtok, annál kisebb a földadó.

A kisbirtokosok súlyos és fordítottan progresszív adóterhével szemben a nagybirtokosok egyszerűen kibújnak némely adók: például az igen súlyos községi pótdadók alól, másrészt pedig a tőlük függő közigazgatási és adóbecslő tisztviselők segítségével olyan alacsonyra becsültették jövedelmüket, hogy adójuk sokkalta kisebb annál, amennyit a kisbirtokosok fizetnek. így például:

A *gróf Chotek*-uradalom Bácsbodrog vármegyében 40 ezer hold első minőségű föld után fizet 96 ezer korona földadót, vagyis *holdanként 2 korona 40 fillért*. Ugyanazon megyében *a kis parasztgazdák holdanként 12 koronát fizetnek*.

A torontálmegyei *gróf Csekonics-féle* uradalom, amely 50 ezer hold területet foglal el, 140 ezer korona földadót fizet, vagyis *holdanként 2 korona 80 fillért*.

A *Wenckheim grófi* családnak van 90 ezer hold földje. Fizet földadót 260 ezer koronát, tehát *holdanként 2 korona 80 fillért*.

Az *Eszterházy hercegi* családnak van 442 ezer hold, földje földadóban fizet 644 ezer koronát, tehát *holdanként 1 korona 40 fillért*.

Nákó Kálmán grófnak van Torontálban 13 ezer hold földje; fizet 19.800 korona földadót, vagyis *holdanként 1 korona 52 fillért*.

Mindezen helyeken a kisbirtokosok földadója *holdanként 8-12 korona között változik*.

Mivel pedig a magyar földnek majdnem egyharmada, pontosan 31,19%-a 1945 földbirtokos-családnak a birtokában van: ennek a kétezer adófizetőnek a viszonylagos adómentessége az oka

egyrészt a parasztság nehéz adóterhének, másrészt annak, hogy a földadó a parasztság súlyos megadóztatása ellenére is csak olyan kis részét fedezi az állami szükségleteknek.

Ugyanilyen a helyzet az ipari és kereskedelmi jövedelem terén is. A kisebb existenciák vannak súlyosan, a nagyok könnyen megadóztatva. Amikor a kereskedelmi és ipari tőke emberei a képviselőházban az adóreformjavaslatok tárgyalásánál felhánytorgatták a nagybirtok adópanamait és adómentességét, akkor viszont a földesurak szócsövei rámutattak arra, hogy milyen nagy adókváltságai vannak a tőkének és milyen kevéssel járul hozzá az állami terhekhez. Hivatkoztak arra, hogy az állampapírok és a belőlük származó jövedelem adómentesek, hogy a börze évtizedeken keresztül egyáltalán nem ismerte az adót, hogy a háztulajdonosok harmincéves adómentességet élveznek, hogy adómentes gyárakat építenek s több más efélére. S végül példákkal mutatták ki, hogy a nagy ipari és kereskedelmi meg pénzügyi vállalatok aránylag milyen kevés adót fizetnek.

Az Erdélyi Erdőipar Részvénytársaság 1907. évben 180 ezer korona nyereséget mutat ki, nyilván hamisán, mert, amikor 6 millió korona értékű erdeje, gépe, szerszáma van és vasúti építkezéseinek, mozdonyainak értéke négy és fél millió korona, *10.823 korona adót fizetett 1907-ben és 7578 korona adót 1906-ban!*

A *Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak* 1906-ban 8,598.509 korona nyeresége volt. Adója kitett 298 ezer koronát.

A *Magyar Általános Hitelbanknak* 1906-ban 6,173.640 korona nyeresége volt, azonban adót csak 2,405.000 korona után fizetett, körülbelül 84 ezer koronát.

Magyar Jelzálog Hitelbanknak 1906-ban 6,801.277 korona nyeresége volt, adót ellenben csak 1,172.124 korona után fizetett, *hózzávetőleges számítás szerint 41 ezer koronát.*

Mind ezek a tények igazolják, hogy a két nagy nagy jövedelmi forrás: a földművelés egyrészt, az

ipar és kereskedelem másrészt, nem teherviselő képessége arányában viseli az adóterhet, hanem *erejéhez mérten jobban meg van terhelve az ipar és kereskedelem, mint a földművelés.*

Ami adóterheket a földbirtok visel, az is aránytalanul oszlik meg a nagybirtok és a kisbirtok között. A nagybirtokosság erejéhez mérten kevesebb, a kisbirtok erejéhez mérten nagyobb terhet visel. Az ipar- és kereskedelem felemelt adóterhe tehát nem a kisbirtok javára, hanem az ezerholdasok javára válik.

Az ipar- és kereskedelem terén ugyanazon viszony van a kis- és nagytőke között, mint aminő a földbirtok terén van a kis- és nagybirtok között. Az ipar és kereskedelem terén is erejéhez mérten túlságosan nagy terhet visel a kisipar és kiskereskedelem, túlságosan kicsit a nagytőke.

A nagy vagyon tehát mindkét formájában: mint *ingó és ingatlan tőke*, a nagy jövedelem mindkét formájában: mint *profit* és *földjára*dék kibújik a közterhek viselése alól.

Amikor adóemelésről, adóreformról van szó, akkor a vagyonos osztályok tagjai politikai hatalmuk arányában és annak nagyságához viszonyítva osztják el az adóterheket: minél nagyobb a hatalmuk, annál kisebb rész esik rájuk a közterhekből. Amikor 1909-ben az adóreformot tárgyalta a képviselőház, a tapasztalat igazolta ezt a tényt. A képviselőház urai a nagybirtokosok: sikerült nekik összes adókváltságaikat és adópanamázási lehetőségeiket eddigi épségükben megtartani: a harminc koronás búzaárak mellett is annyi adót fizetnek, mint a mennyit a tíz koronás árak mellett fizettek. A városban megválasztott képviselők függenek némileg az iparosok és kereskedők, a falusi kerületekben megválasztott képviselők egy része függ a jobbmódú kisgazdák szavazatától. Ennek megfelelőleg törtétek kísérletek arra, hogy mindezeknek a csoportoknak az adóterhét legalább némileg enyhítsék, vagy legalább jogos panaszaikra felhívják a törvényhozás és közvélemény figyelmét. Teljesen kizárva a törvényhozásból csak a munkások vannak: ezért

nem esett szó a képviselőház hónapokon húzódó adóvitáiban az ő adóikról: a legmagasabb kulcsú adóról, a fogyasztási adóról.

Hogy miképpen bánik el a cenzusos választójog osztályparlamentje a vagyonos osztályokkal és miképpen a vagyontalanokkal a megadóztatás terén, arra nézve csak két adóeseményt akarunk még befejezésül megemlíteni. Amikor a földbirtok adója 1882-ben évente 76 millió koronát hozott, a törvényhozás kimondotta, hogy a földadó hozadéka nem lehet több évi 68 millió koronánál. Ha több folyik be, akkor le kell szállítani a földadó kulcsát. A földadónak ezt a kontingentálását az 1908—9. évi adóreform továbbra is fentartotta. A földbirtok adómentességének ezt az intézményét azonban benn a képviselőházban és künn az országban igen erősen támadták az ipari és kereskedelmi érdekek képviselői és agitációjuk segítségével el is érték — nem ugyan azt, hogy a földadó kontingentálását megszüntették, hanem, hogy az iparosok és kereskedők adóját is kontingentálták, vagyis kimondta a törvény, hogy az ő adójuk sem lehet évente egy bizonyos összegnél: 26 millió koronánál több. Miután így a földjáradék és profit a politikai hatalom erejével elhárította magáról az adóterhek viselésében való részesedést: az államfentartás egyre rohamosabban növekedő terhei csakis a *munkabért* és belőle élő néposztályokat sújtják. Ennek az állapotnak a következményei mutatkoztak is hamarosan a fogyasztási adók, elsősorban a szeszadó növekedésében és egész szemérmertlenségben léptek fel a *dohányárak emelésének* botrányos módjában. Erre még azon okból is rá kell mutatnunk, mivel igen kitűnő bizonyítéka annak, hogy a *vagyontalanok ellen irányuló adópolitika* a mai választójogból kikerülő képviselőházaknak és a rájuk támaszkodó kormányoknak pártállásra való tekintet nélkül egyforma sajátága. A koalíciós kormány adóreformja a vagyontalan osztályok szempontjából nem botrányosabb és felháborítóbb, mint a munkapárti kormánynak a dohányárak áremelésében kifejezésre jutó adópolitikája.

A mai táplálkozási és munkaviszonyok mellett a dohányzást már nem lehet fényűzésnek tekinteni, hanem egyikét ama izgató szerekek kell benne látni, amelyek nélkül a rosszul táplálkozó és nehezen dolgozó emberek nagy része nem tudja munkáját elvégezni. A dohányárak felemelésének hatása éppen olyan, mintha a szeszadó tételét emelik. A pénzügyminiszter 1911. évi júniusában rendeleti utón felemelte a dohányárak árait. Ebben a ténykedésben is ragaszkodott a magyar adórendszernek fordítottan progresszív jellegéhez: erősen megadóztatni a szegényeket kevésbé vagy egyáltalán nem a gazdagokat. Ugyanis az árakat így emelték:

A cigaretták ára így drágul:

	Elfogyott 1909-ben	Áremelés	Bevételi többlet koronákban
<i>Szivarok:</i>			
Rövid ---	277,046.300	1 fillér	2,770.463
Hosszu ---	28,654.400	1 „	286.544
Portoriko	98,486.900	1 „	944.869
<i>Cigaretták:</i>			
Virginia	200,173.800	1 „	2,001.738
Dráma	691,228.700	1 „	6,912.287
Sport ---	155,246.700	1 „	1,352.467
Hölgy ---	769,283.500	1 „	7,692.835
			21.961.203

Látnivaló: minél olcsóbb a cigaretta, vagyis minél szegényebb, vagyontalanabb emberek fogyasztják, annál nagyobb az áremelés, annál többet keres rajta az állam. Ugyanilyen élesen fejeződik ki ez az irányzatosság a szivarok árának felemelésében:

	Elfogyott 1909-ben	Áremelés	Bevételi többlet koronákban
<i>Cigaretták:</i>			
Nilus ---	1,211.400	1 fillér	12.114
Szambul ---	5,096.600	1 „	50.966
Szultán ---	15,151.800	1 „	151.518
Memphis ---	10,581.800	1 „	105.818
<i>Szivarok:</i>			
Regalitasz ---	3,448.400	2 „	68.968
Britannika ---	18,383.900	2 „	367.678
Trabukko ---	13,082.200	2 „	561.844
			1,318.906

Vagyis a cigarettánál a legszegényebb fogyasztót 100%-os, a nagyobb jövedelműt 17%-os, a szivar-
nál a legszegényebb fogyasztót 33%-os, a nagyobb
jövedelműt 11%-os adóemeléssel sújtja.

Ha most még azt kérdezzük, hogy ezen áremelés-
nek milyenek a hatásai a gyakorlatban, vagyis
hogyan mekkora mindegyik fajtaból a fogyasztás,
akkor a következő képet kapjuk:

	Elfogyott 1909-ben	Áremelés	Bevételi többlet koronákban
Szivarok :			
Rövid ---	277,046.300	1 fillér	2,770.463
Hosszu ---	28,654.400	1 „	286.544
Portoriko	98,486.900	1 „	944.869
Cigaretták :			
Virginia	200,173.800	1 „	2,001.738
Dráma	691,228.700	1 „	6,912.287
Sport ---	155,246.700	1 „	1,352.467
Hölgy ---	769,283.500	1 „	7,692.835
			21,961.203

Vagyis, ha azt a három cigaretta- és négy
szivarfajt tekintjük, amelyet kétségtelenül a leg-
szegényebbek fogyasztanak, ezeknek ára ezentúl
majdnem 22 millió koronával lesz nagyobb,
mint eddig. Nézzük most, minő terhet rak a „re-
form” a jobb módú dohányosokra:

	Elfogyott 1909-ben	Áremelés	Bevételi többlet koronákban
Cigaretták :			
Nilus ---	1,211.400	1 fillér	12.114
Stambul ---	5,096.600	1 „	50.966
Szultán ---	15,151.800	1 „	151.518
Memphis ---	10,581.800	1 „	105.818
Szivarok :			
Regalitsasz ---	3,448.400	2 „	68.968
Britannika ---	18,383.900	2 „	367.678
Trabukko ---	13,082.200	2 „	561.844
			1,318.906

Vagyis a vagyonosabb fogyasztóktól vásárolt
négy cigaretta- és három szivarfajta összes bevételi
többlete kitesz egy millió háromezrezer koro-

nát, szemben a legszegényebb emberektől ugyanilyen címen elszedett 22 millió koronával.

Amikor tehát a szűkkörű választójog mai képviselőháza hozzányúl az adózás problémájához, akkor munkáját így lehet jellemezni: Az eddig sem fizető földbirtokosok adómentességét továbbra is fentartja. Kiterjeszti az adóemelkedés tilalmát az ipari és kereskedelmi tőkére is. Az állami terhek egész súlyát rárakja a vagyontalan és szegényebb néposztályokra és olyan fogyasztási adókat teremt, amelyek a vagyonos és nagykeresetű embereket évente 1,3 millió koronával, a vagyontalanokat vagy kevéskeresetűeket ellenben 23 millió koronával terhelik meg.

Ezek a fejtegetéseink az állami tevékenységnek ezen a területén kétségtelenül beigazolták, hogy a mai képviselőház és az ennek akaratát érvényesítő kormányrendszer nem a lakosság többségét alkotó, nagy számú vagyontalan és kiskeresetű állampolgár érdekeit szolgáló módon gyakorolja a hatalmat, hanem a mai választójog adta hatalmukat osztály-érdekeik szolgálatára: gazdasági helyzetük javítására használják fel. Az állami élet és tevékenység egyéb területein ugyanezekkel a jelenségekkel találkozunk.

A földbirtokpolitika.

Az egyházi és világi nagybirtokosok: hercegek, grófok, bárók, püspökök földbirtokának legnagyobb része érinthetetlen. Hiába csinál adósságokat, hiába nem fizetnek például állami és községi adót: az ő birtokaikat elárverezni nem szabad. Hitbizományi és kötött birtokoknak nevezi az ő birtokaikat a törvény s garantálja azt, hogy ezek állandóan eddigi tulajdonosaik birtokában maradjanak. Tulajdonosaik könnyelműsége vagy mostoha viszonyok következményei ellen egyaránt megvédi őket. A paraszt vagy kisbirtokos, ha rossz termés vagy jégverés miatt nem tudja megfizetni adóját vagy nem tud törleszteni a takarékpénztárban, szövetkezetben: földönfutóvá lesz, mert elárverezik azt a darab földet, amelyet arca veritékével öntözött és munkájá-

val művelt. Ha ugyanezen okból a milliomos nagybirtokosok ellen akarnának valamit tenni hitelezők, akkor a törvény, az *osztályparlament törvénye* elébük áll és kijelenti: a hitbizományi birtok nebánsvirág. így történt, hogy amíg tízezzrel pusztultak és lettek földönfutóvá a kisbirtokosok, amíg kénytelenek voltak az adó- és adósságteher törlesztésére szükséges pénz előteremtése céljából százezer számra Amerikába kivándorolni és a pennsylvaniai kőszénbányákban, meg a pittsburgi acélgyárakban robotolni és az amerikai munkabérvizonyokhoz mérten nyomorúságos bérért kizsákmányoltatni magukat: addig itthon a papi és világi arisztokrácia birtokszerzése egyre nagyobb méreteket öltött.

1870-ben a kincstári birtok körülbelül 2,700.000 hold volt, míg 1900-ban 3,100.000, a növekedés tehát 467.000 kataszteri hold. A városi és községi birtokok 6,300.000 holdról 8,600.000 holdra emelkedtek, az emelkedés tehát 2,300.000 hold volt. Az egyházi birtok 1,288.000 holdról 2,500.000 holdra emelkedett, a növekedés tehát 30 esztendő alatt 1,400.000 kataszteri hold. A hitbizományi birtokok 463.000 holdról 2,363.000 holdra emelkedtek, az emelkedés tehát 30 év alatt 1,700.000 hold. Az egyházi és a hitbizományi birtokok tehát növekedtek kerek számban 1,700.000 holdról 30 év alatt 4,500.000 holdra.

Egyre nagyobb területű földet vontak ki ily módon az egyházi és világi feudálisok a szabad forgalomból, vontak el a parasztság elől. Noha hitbizományi birtokok másutt is vannak, de egyetlen állam sincsen, ahol a művelhető területnek olyan nagy része volna a nem-dolgozó hitbizományosok birtokában, sem olyan, ahol a hitbizományok átlagos területe akkora volna, mint Magyarországon. 1848-ban a hitbizományi birtokok száma még csak 21 volt, addig ma már 91 ilyen birtok van. Némely, a politikai életben igen nagy szerepet játszó családnak több hitbizománya is van; így az Andrássy grófoknak 8, a Zichy grófi családnak 7, az Eszterházyaknak, Károlyi grófoknak 6 és így tovább. Nem firtatjuk ezen tény megállapításánál, hogy

azért van-e ennyi kötött földjük, mert a politikai hatalom birtokosai ezek a családok, sem azt, hogy talán fordítva: nagy birtokuk révén van nagy politikai hatalmuk is: de ennek a két dolognak az együttjárása sokkal feltűnőbb, semhogy rá nem kellene mutatni. A hitbizományoknak nemcsak a számuk, hanem a területük is nálunk a legnagyobb.

Ausztriában a hitbizomány átlagos területe 3905 hektár, Posenben 4222 hektár, Nyugat-Poroszországban 5578 hektár, Magyarországon 14.790 hektár.

A hitbizomány alakításához a királynak a parlamenti felelős kormány útján megnyerhető beleegyezése szükséges. A kormány minden ténykedéséért: tehát ezért is, felelősséggel tartozik a képviselőháznak és ennek valamilyen formájú, még ha hallgatolagos hozzájárulása nélkül, hitbizományok nem alakulhatnak. A főurak birtokának megóvásáról így tudott hát gondoskodni a képviselőház és kormány akkor, amikor évenként átlag 15-20 ezer paraszt birtokot árverezték el. Negyven esztendő alatt egyetlenegy elárverezett mágnás sem akadt, ellenben esztendőnként 20 ezer kisbirtokos: íme, ez is egyik tanúbizonysága annak, miképpen szolgálja a politikai hatalom mai eloszlása nem az általános nép-, hanem szűkkörű osztályérdekeket.

A hivatalnok-állam.

A közterheket a szegényekre hárítják, a gazdag nagybirtokosokat még az adósságcsinálás következményei alól is mentesítik, de a népnek igazi szükségleteiről semmi téren sem gondoskodnak. A vagyonos osztályok emberfeleslege számára gondoskodik a kormány és képviselőház a megélhetésről. Egyre-másra szervezik az új állami és közigazgatási állásokat, amelyek nagy részére tulajdonképpen csak azoknak az egyéneknek van szükségük, akiket ezen állásokba kineveznek vagy megválasztanak. Fentartásuk terhei ellenben a népre nehezednek. Óriási bürokrácia, *hivatalnok-társadalom* fejlődött ki: az állami alkalmazottak száma 1904-ben 226 ezer volt, hét év múlva meghaladta ez a szám a 300 ezret. S míg a

magasabb rangú tisztviselők fizetése elég kielégítő, addig az alsóbbrendű alkalmazottak: tanítók, szolgák, altisztek és főképpen az állami munkások valóságos éhségben tengődnek.

Hogy miképpen fizeti az állam, mint munkáltató az alkalmazottait, elsősorban munkásait, arról helyes képet ad az a körülmény, hogy az államvasutak betegsegélyező pénztáránál 83 ezer biztosítottból csak 15 ezer tagnak a napi keresete éri el a hivatalos bejelentés szerint a napi 3 koronát — egy olyan állami vállalatnál, amelynek utolsó évi üzleti feleslege 121 millió koronát meghalad! Az állami bányákban a munkások átlagos keresete ilyen volt: a férfiaknál 590 fillér a legmagasabb és 100 fillér a legalacsonyabb; nőknél és gyermekeknél 260, illetőleg 190 fillér a legmagasabb és 60, illetőleg 30 fillér a legalacsonyabb. (Az 1910. évi kormányjelentés adatai.)

Amikor az állami és önkormányzati bürokrácia nem tudott több embert befogadni és amikor az uralkodó osztályoknak a közös hadseregben szolgáló tagjai azt tapasztalták, hogy a hadsereg németisége gátja gyors és sikeres előmenetelüknek: akkor az összes képviselőházi pártok nagy politikai harcot indítottak, amelynek egyik legfőbb mozgatója az volt, hogy a hadseregben elnyerhető állásokat megszerezzék az uralkodó osztály hozzátartozói számára. A vagyontalan osztályok, elsősorban a munkások számára sem az állam, sem a társadalom munkaalkalmakról és bérjavításról nem gondoskodik — csak Amerikában. Sőt amikor az aratómunkások nehéz és becses munkájukért nagyobb bért követeltek és követeléseiknek hatékonyabb módon való érvényesítésére a sztrájknak világszerte jogosnak elismert és egyedül célravezető fegyveréhez nyúltak: akkor a magyar képviselőház pártkülönbség nélkül szavazott meg olyan törvényt, amelyek az aratómunkásokat börtönbüntetés segítségével akadályozták meg abban, hogy munkabérgényeiket érvényesíthessék. Amíg az államnak soha eszébe sem jut az, hogy olyan törvényt hozzon, amelyek a külföldön elérhető

haszonnal kisebb haszonnal való megelégedésre készerítsék a tőkepénzeseket, addig az állam olyan törvényeket hoz, amelyek meggátolhatják a munkást, hogy ott adja el munkaerejét, ahol legtöbbet kaphat érte.

Aki költekezni vagy mulatni utazik külföldre: azt akadálytalanul eleresztik, annak utazási kedve élesztésére állami intézményeket létesít az állam; aki dolgozni megy ki, azt a határrendőrök üldözöbe veszik, visszatoloncolják, saját pénzén váltott jegyét elkobozzák. Hogy az uralkodó osztály emberfőlösege munkát és bért kapjon: e végből az állam az állások ezreit szervezi és politikai küzdelmeket indítanak a képviselőház pártjai. Amikor a munkások ott akarnak munkát vállalni, ahol kapnak és ahol megfizetik őket: akkor az állam a képviselőházra támaszkodva, börtönné teszi az országot, ahonnan lélek se be, se ki.

A kultúrpolitika.

Az ország lakosságának kultúrszükségleteiről sem gondoskodott az osztályparlament. Az 1868-iki népoktatási törvény kimondotta ugyan a tankötelezettséget. Büntetéseket is állapított meg azon szülők ellen, akik gyermekeiket iskolába nem küldik, de iskolákat kellő számban nem épített, úgyhogy még ma is évenként a gyermekek százezrei nőnek fel anélkül, hogy az állam lehetővé tenné számukra a legegyszerűbb ismeretek elsajátítását. A legutóbbi kormányjelentés szerint az iskolába be nem irt tankötelesek száma meghaladja a négyszázezeret s az állam még sem ismeri legsürgősebb feladatának ezen kultúrszégényének minden más kérdést megelőző' orvoslását. Ellenkezőleg, azt látjuk, hogy olyan országban, amelyben legalább ötezer népiskola felállítására volna szükség, új egyetemeket állítanak fel, holott az értelmiségi pályákon máris nagy túltermelés van emberekben.

Az állam a népoktatás kötelezettségének olyan lanyhán tett eleget, hogy a tankötelezettségi törvény kimondása után negyvenhárom esztendővel az

ország összes polgári népességéből (16 millió az 1900-iki népszámláláskor) írni és olvasni csak 8,5 millió tudott.

Az 1904-ben húsz évesnél idősebb férfinépességéből: 4,3 millióból is csak 2,7 millió tudott írni-olvasni. Ennek a szégyenletes és a nép legéletbevágóbb gazdasági és emberi érdekei ellen vétő állapotnak legfőbb oka, hogy az állam népoktatási kötelezettségének olyan kevésbé tesz eleget, hogy az országban működő tizenhatezer népiskola közül még ma is csak 2744 az állami népiskola. Noha a népművelés visszamaradottsága kétségtelenül mutatja, hogy a felekezeti iskolák igen tökéletlenül és sok helyt egyáltalán nem tudtak megfelelni a tanítás legegyszerűbb követelményeinek sem, az állam még sem tett semmit, hogy a *tanítás munkáját rosszul teljesítő egyház* helyett ő vállalja ezt a munkát. Régebben az egyház *£* vezette a telekönyveket, őrizte a végrendeleteket: amikor kiderült, hogy a tulajdon intézményét, a vagyoni forgalmát nem jól szolgálja az egyházak igazgatása, akkor ezt a munkát kivette az egyház kezéből az állam és maga jobban végezte el. Amikor, nem is régen az a tapasztalat érlelődött meg, hogy a születési, halálzási, házassági anyakönyvek vezetése sincsen jó helyen a papság kezében: ezt a munkát is elvette az állam az egyháztól. Amikor kiderült, hogy az állategészségügy gondozását nem kellő eredménnyel végzik a magánállatorvosok: államosították az állatorvosi intézményt.

A vagyoni osztályokra nézve fontos tevékenységeket kivették az egyház kezéből, amikor a tapasztalat beigazolta, hogy az egyház rosszul végzi munkáját. Amikor az egyházi oktatás egyik legfőbb eredménye: nyolc millió analfabéta, — akkor az állam nemcsak hogy nem fosztja meg a tanítás jogától azt, aki ezt a jogát arra [használja fel, hogy nem tanít, hanem ellenkezőleg, nagy és egyre növekedő áldozatokkal megmenti a vagyoni csődtől az ország kulturális csődjéért felelős intézményt. Az ügyvédek, orvosok, mérnökök, bírák tanítását a vagyoni emberek képviselőháza nem

engedi át — igen helyesen — az egyháznak és magánosoknak, mivel tudja, hogy a mai viszonyok közepette az állam ennek a feladatnak jobban meg tud felelni. A munkások és parasztok nevelését azonban szinte teljesen átengedi az egyháznak, mivel ezekre az osztályokra nézve nem az a fontos, hogy a nép tanult és felvilágosult legyen, hanem az, hogy olcsó munkaerőt és alázatós, mindenbe belenyugvó egyéneket szállítson nekik az iskola. Az iskola és a kultúra igényeket nevelő, munkabérek felhajtó erők. Az iskolakötelezettség becsületes keresztülvitele a gyermekmunkások százszázaitól és így a legolcsóbb munkaerőktől fosztaná meg a földbirtokosokat és gyárosokat. Tanulatlan, analfabetta tömegeket mindig könnyebb érdekeikkel ellentétes politika céljaira felhasználni, mint olyanokat, amelyek olvasnak s így a felvilágosítás legfontosabb fegyverének birtokában vannak. A magyar népoktatás szegényletes állapota egyenes következménye annak, hogy a politikai hatalom, a kormány és képviselőház teljesen a tudatlanság igazi vámszedőinek a kezében van. Ha az állam akarná, a magyar népoktatás állapota sokkal kielégítőbb lehetne. Az állam jobban, intenzívebben tanít, mint a felekezetek.

Miután az ország lakosságának túlnyomó száma csak elemi iskolába jár: fontosabb érdek a jó elemi iskola és tanító, mint a jó egyetem vagy középiskola, mint a jó középiskolai tanár vagy egyetemi professzor. Mégis azt látjuk, hogy az állam a középiskolai tanárok képzését a maga feladatának ismeri el, a tanítóképzést ellenben meghagyja jórészt a felekezetek kezében. Az országban működő tanító- és tanítónőképzőintézetek száma 89, ezek közül 61 felekezeti és 28 az állami intézet. A 28 állami intézet fentartása 2,05 millió koronába kerül évente, a 61 felekezetié 1,10 millió koronába. Egy állami tanítóképző intézet fentartása 81.000 koronába, egy felekezetié 18.000 koronába kerül. Egy állami tanítónövendék oktatása évente átlag 513 koronába, egy felekezetié 193 koronába kerül. Ez az ötszörte nagyobb összeg jobban felszerelt isko-

lát, jobban fizetett és ennek megfelelően jobban dolgozó tanárokat és végső eredményben jobb tanítót is jelent. De minden más vonatkozásban is meg lehet állapítani, hogy az állami iskola jobban megfelelhet hivatásának.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról az országgyűlés elé terjesztett 1896. évi jelentéséből, az utolsóból, amelyben ilyenfajta részletes adatokat találunk, valók ezek az adatok. Az 1894/95-iki iskolai évben

	Kor.	Kor.
975 áll. el. isk. fentartása került	5,377.182,	egy iskolára 5618
1965 közs. „ „ „ „	10,390.138, „ „	5286
5479 r.kat. „ „ „ „	10,000.890, „ „	1824
2112 g.kat. „ „ „ „	1,516.112, „ „	718
1791 g.kel. „ „ „ „	2,022.436, „ „	1128
2310 ev.r. „ „ „ „	3,674.782, „ „	1950
1397 ág.e. „ „ „ „	2,818.120, „ „	2018
540 izr. „ „ „ „	1,647.764, „ „	3048

Ha most a felekezeti iskolák összes számát nézzük, akkor 13.629 felekezeti iskola fentartási költsége 21,680.104 koronába kerül, vagyis egy felekezeti iskola fentartásának átlagos költsége 1667 korona, az állami iskolák 5618 koronás átlagával szemben. Ezeket a miniszteri jelentésből vett és ellentétes voltukban szörnyűséges számokat más források is megerősítik. Az országos statisztikai hivatalnak az 1903/4. évre vonatkozó — az utolsó e nemű — adatai szerint 1761 állami elemi népiskola összes kiadásai, beszámítva az iskolahelyiségek és tanítói lakások béregyenértékét is 9,809.976 koronára rúg és ebből egy-egy iskolára 5571 korona esik, amely szám nagyjából megfelel a fennebb idézettnek. Viszont a felekezeti iskolákra vonatkozó adatok is megerősítik más forrásból, még pedig olyanból, amelyet nem lehet a befektetés gyanújával illetni. A magyar állam ezeréves fennállásának emlékünnepe dr. Komlóssy Ferenc kanonok, esztergomi főegyházmegyei tanfelügyelő megírta egyházmegyéje népoktatási állapotainak monográfiáját. Ennek a műnek nyilvánvaló rendeltetése az volt, hogy a nagy nemzeti ünnep alkalmából megmutassa az ország első és leggazdagabb egyházmegyéje,

hogy mit tett a nemzeti fennmaradás és előhaladás szempontjából oly annyira fontos népoktatásért. Komlóssy Ferenc feltétlenül hiteles adatai szerint az esztergomi római katolikus főegyházmegye területén 752 felekezeti iskola áll fenn, amelyeknek fenntartási költsége (itt is beleértve az iskolahelyiség, tanítói lakás, földek stb. béregyenértékét) 1,350.108 korona 24 fillért tett ki és így egy iskolára 1795 korona esett, az ország leggazdagabb egyházmegyéjének területén. Megjegyzendő azonban, hogy ennek az összegnek is túlnyomó része községi hozzájárulásból, tandíjából nyert fődözést, amiről egyébként még részletesen fogunk szólni.

De egyéb vonatkozásban is jobbak az állami iskolák. A tantermek felszerelésére fordították összes kiadásaiknak

- 3,2%-át az állami iskolák,
- 1,1%-át a római kat. iskolák,
- 0,7%-át a gör. kath. iskolák,
- 1,3%-át a gör. kel. iskolák,
- 1,1%-át az ev. ref. iskolák,
- 1%-át az ág. ev. iskolák.

Bizonyításra nem szoruló Ítélet az, hogy minél több tanuló esik egy-egy tanítóra, annál nehezebb és annál kevésbé lehet eredményes a tanító munkája. Ezen nézőpontból így alakul a felekezeti és állami iskolának egymáshoz való viszonya: Az 1905/6. iskolai évben

állami mindennapi iskolába járt 319.005 tanuló, tanított 5291 tanító; egy tanítóra esett 59 tanuló;
községi mindennapi iskolába járt 265.094 tanuló, tanított 4379 tanító; egy tanítóra esett 60 tanuló;
felekezeti iskolába járt 1,372,613 tanuló, tanított 19,982 tanító; egy tanítóra esett 69 tanuló.

Annak ellenére, hogy ezek az adatok és tények köztudomásúak, hogy a magyar népműveltség alacsony színvonala és az így felszerelt felekezeti oktatás között az ok és okozat viszonya kétségbevonhatatlan: a képviselőház semmit sem tesz ennek az állapotnak gyökeres orvoslására. Bizonyos, hogy ha az orvosok vagy ügyvédek többségét nevelő intézetek nagy többsége olyan rosszul felelne

meg feladatának, mint a munkásokat és parasztokat nevelő iskolák túlnyomó nagy többsége, akkor már régen mozgalmak volnának az országban és a képviselők többsége sürgős feladatának vallaná ezek az állapotoknak az orvoslását.

Azonban nemcsak az a körülmény bizonyítja a kultúrpolitika osztályjellegét, hogy a népoktatás sorsa általában mostohább, mint a többi, szintén nem magas színvonalon álló oktatási ágaké, hanem az is, hogy mennyit költ az állam a saját intézményeiben, iskoláiban egy-egy növendékre. Ha ezt a szempontot alkalmazzuk, akkor a következő' eredményeket kapjuk:

egy elemi iskolai tanuló	évenként	50	koronájába
egy polgári iskolai	„	286	„
egy kereskedelmi isk.	„	343	„
egy felsőbb leány isk.	„	616	„
egy hadapródiskolai	„	2600	„
egy egyetemi hallgató	„	1150	„

kerül az államnak. Vagyis a magyar állam egy munkás nevelésére évente 50, egy kispolgári gyermek nevelésére évente 286, egy jövődő kereskedő nevelésére 343, a középiskolai tanuló nevelésére 384, a tanár, orvos, bíró, ügyvéd nevelésére 1160 és végül a katonatiszt nevelésére évente 2600 koronát költ el.

Ezek a számok azt mutatják, hogy a magyar kultúrpolitikában ugyanaz a szellem és irányzat uralkodik, mint az adópolitikájában: a szegényeket kifosztja és megsarcolja a gazdagok érdekében. Akiknek vállára rakja az állam a legsúlyosabb terheket, azoknak művelődéséről gondoskodik a legmostohábban.

A magyar szociálpolitika

Az egyesülési és gyülekezési jog törvényben való szabályozása, a hatóságok túlkapasai és önkénye ellen való biztosítása nem volt sürgős feladat az osztályparlament számára. Ezt a két oly fontos szabadságjogot elavult miniszteri rendeletek szabályozták, amelyek a mindenkori kormányoknak, még

inkább a változó kormányok mellett állandó nemesi, vármegyei közigazgatásnak szolgáltatók ki az állampolgároknak ezt a két oly fontos jogát. E jogoknak kezelését semmi sem jellemzi jobban, mint a következő tény:

Mindenki tudja Magyarországon, hogy a parlamenti politikának igazi középpontjai a Nemzeti Kaszinó, amely az arisztokrácia és az Országos Kaszinó, amely a dzsentri társasköre és gyülekező helye. Ezen társaskörök helyiségeiben tanácskoznak a vezető politikusok, ott határozzák el a minisztereket buktató akciókat, ezekből dobnak bele a politikai közvéleménybe jelszavakat és neveket, sőt volt idő, amikor ezekből az egyesületekből mozgalmak indultak meg, amelyeknek miniszterelnökök és miniszterek politikai okokból származó társadalmi bojkottálása volt a célja.

Ezen társasköröknek a hatóságtól jóváhagyott alapszabályai a politizálást nem engedik meg. Mindazonáltal soha egyetlen hatóságnak sem jutott eszébe, hogy a meg nem engedett politizálás címén ezen egyesületek ellen vizsgálatot indítsanak, működésüket a vizsgálat alatt felfüggeszszék, helyiségeiket bezárják, vagyonukat elkobozzák, könyvtárukat lecsukják, a tagok szerzett jogait megsemmisítsék. Ellenben mindezt megtették a hatóságok nagy munkásegyesületekkel (vas- és fém-munkásegyesülettel, az asztalosok budapesti szakosztályával) pusztán azon — s amint a vizsgálat kiderítette — alaptalan gyanú nyomán, hogy ezen egyesületek helyiségében politikai tüntetés előkészületeit beszéltek meg a tagok.

Noha a vizsgálat beigazolta, hogy a hatóságok alaptalanul zaklatták az egyesületeket, noha jogtalanul fosztották meg az állampolgárok tízezreit azon jelentékeny előnyöktől, amelyek az egyesülési jog szabad gyakorlatával összefüggenek: a képviselőház még sem tartotta szükségesnek, hogy az egyesülési jog szabad gyakorlását törvényes biztosítékokkal vegye körül. Ennek okát csak abban lehet találni, hogy a képviselők mind olyan osztályokhoz tartoznak, amelynek egyesülési joga tör-

vény nélkül is biztosítva van azon közvetlen befolyásnál fogva, amelyet a törvényhozás és közigazgatás szerveire gyakorolnak. Valószínű, hogy ha a lehetetlen valóra válnék és akadna kormány, amely a Nemzeti Kaszinónak, vagy a Milliomosok Klubjának, vagy a Gyáriparos Szövetségnek vagy Omgenek egyesülési jogát megtámadni merészelné: az egyesülési jognak a „kormány önkénye ellen való biztosítása” egyszerre az országgyűlés legsürgősebb feladatává lépne elő.

A mezőgazdasági és ipari munkásoknak egyesületeit, amelyeknek működése arra irányul, hogy a munkások számára előnyösebb munkaviszonyokat vívjanak ki, százsámra oszlatta fel a képviselőház bujtogatására és tapsainak közepette ugyanaz a kormány, amely a munkáltatók és vállalkozók egyesületeit, amelyeknek működése arra irányul, hogy a vállalkozók számára előnyösebb munkaszerződéseket biztosítson, szinte hatósági segédlettel hívta életre.

Gróf Andrássy Gyula mint belügyminiszter körülbelül 300 munkásegysületet, helyi csoportot oszlaltott fel, ugyanakkor, amikor Kossuth Ferenc 200 munkáltatóegysület alapszabályait hagyta jóvá. A munkásegysületeknek a munkaviszony megjavításának leghatékonyabb módjával: bérharcral a feloszlítás terhe alatt tilos volt és tilos még ma is foglalkozni. Sztrájkalapot nem gyűjthetnek, sztrájksegélyt tagjaiknak nem nyújthatnak, a bérmozgalmat egyesületi helyiségükben nem beszélhetik meg, nem készíthetik elő. Ha egy munkás felvilágosulatlan munkástársát az egyesülethez való csatlakozásra rábeszéli, ezt a hatóságok és a törvény az egyéni szabadság ellen elkövetett merényletnek minősíti és ilyen gyanánt bünteti. A munkáltatóegysületeknek alapszabályaik értelmében joguk van bérharcokat, kizárásokat rendezni, ezen célra nagy alapokat gyűjthetnek, fekete listákat vezethetnek, amelyekkel a munkásokat kenyerüktől fosztják meg és kivándorlásra kényszeríthetik. A munkások ellen való készülődéseiket egyesületi helyiségekben végzik és erre vonatkozó levelezésüket

nem egy esetben „hivatalból, bélyegmentesen” jelzésű borítékokban továbbítja a posta.

Ha a munkások gyűléseket hívnak össze, hogy megbeszéljék, miképpen lehetne napi tíz vagy húsz fillér bérjavítást kivívni a maguk számára, akkor az egyetlen segedelem, amelyet az államhatalom részéről nyernek, az, hogy a gyűlésekre kirendelt rendőrtisztviselő vagy közigazgatási közeg gyűléseket felosztatja, a hangosabb munkásokat, az elégedetlenebbeket, az értelmesebbeket eltoloncolja, a harcoló munkások sorából kémekeket vásárol magának és az ezen réven megszerzett tudását a vállalkozók rendelkezésére bocsátja. Ha a gyárosok szövetségekbe vagy kartellekbe tömörülve, ha a nagybirtokosok az Omge-ben gyűléseket tartanak, oda hatósági személy a lábát betenni nem meri — kivéve, ha külön meghívóval oda nem hívták azért, hogy az összegyűlt érdekeltségek kívánságait, mint gyorsan és pontosan teljesítendő parancsot a kormánynyal és képviselőházzal közölje. Amíg az Omge-nek összes főbb hivatalnokai képviselők, amíg a Gyár-iparos szövetség elnökei főrendiházi tagok, az igazgatója országgyűlési képviselő és a képviselőház pénzügyi bizottságának előadója, amíg a képviselőház munkásügyi bizottságának elnöke egyike a legkíméletlenebb uszítóknak és a legalacsonyabb béreket fizető részvénytársaságok igazgatóinak, amíg az Országos Iparegyesület elnöke főrendiházi tag, amíg az Országos Kereskedelmi Egyesület elnöke országgyűlési képviselő: addig a munkásságnak a mai választójog alapján egyetlen képviselője sincsen, aki a munkások panaszait és érdekeit képviselni és az ilyen igazságtalanságok orvoslását szorgalmazni és újból való elkövetésüket megakadályozni tudná.

A képviselőház ilyen összetétele okozza, hogy a munkásosztály ellen irányuló törvényeink szigorúbbak, embertelenebbek, barbárabbak, mint bármely más államnak munkásellenes törvényei. A Commune leveretése után következő szociális reakció, a Bismarck-féle kivételes törvények nem tartalmazznak olyan intézkedéseket a munkások ellen, aminők például az 1898: II. törvénycikkben (aratómunkások)

vagy az 1907: XLV. törvénycikkben (gazdasági cselédek) foglaltaknak. Ezeknek a törvényeknek mását csakis a korai angol kapitalizmus koalícióellenes törvényeiben találhatni fel, amelyeket Angliában is olyan képviselőház alkotott, amelyben az egész hatalom a nagybirtokosság és az ipari feudalizmus képviselőinek a kezében volt. Amíg ezen törvények a munkáltatók érdekeiről: tehát a gazdasági harcban erősebbnek az érdekeiről a legnagyobb kíméletlenséggel gondoskodnak, addig a munkások védelmére évtizedeken keresztül egyáltalán nem hoznak semmiféle törvényt és ha itt-ott belecsúszott a törvényekbe valamely munkásvédelmi intézkedés, annak végre nem hajtásáról gondoskodnak a képviselőházzal egy húron pendülő közigazgatási és kormányhatóságok.

Így például jellemző, hogy az 1884-iki ipartörvény 116-ik szakasza szerint tizenhat évesnél fiatalabb munkásoknak veszélyes üzemekben való alkalmazása tilos és kimondja, hogy a kereskedelemügyi miniszter köteles elkészíteni a veszélyes iparágak névjegyzékét. Noha a törvény meghozatala óta majdnem három évtized múlt el: a kereskedelemügyi miniszter még mindig nem készítette el ezeknek az iparágaknak a névjegyzékét és a képviselőház még mindig nem vonta felelősségre ezen mulasztásáért és a törvény ezen parancsának megszegéséért a kereskedelmi minisztereket. Az ipartörvény elrendeli, hogy a gyárakban alkalmazott gyermekek munkaideje 14 éves korukig nem lehet több, mint naponta 8 óra; hivatalos felvételek megállapították, hogy a 12-14 éves gyermekmunkások! a gyárak 35%-ában napi tizenkét órát, a gyárak 12%-ában napi tizenkét óránál hosszabb ideig dolgoznak. A tizennegyedik életévüket be nem töltött gyermekek számára a törvény egyáltalán tiltja az éjjeli munkát. Ennek ellenére ugyanazon hivatalos felvételek szerint az éjjel is üzemben levő gyárak 56%-ában tizennégy évesnél fiatalabb gyermekek tizenkét órát dolgoznak éjjel. A törvénynek ezen megszegéseit maga a miniszter állapítja meg hivatalos kiadványaiban, amelyeket a képviselőház elé terjeszt, amelyeket

a képviselőház letárgyal és tudomásul vesz, anélkül, hogy a törvényszegő tisztviselőket és elsősorban a minisztert felelősségre vonnák, vagy hogy a törvénynek olyan átalakításáról gondoskodnának, amelyik a tilalmak megszegőjét kellő büntetéssel sújtaná.

Az egyetemi tanárok heti maximális munkaideje 10 óra. Az 1883. évi középiskolai törvény a középiskolai tanárok heti munkaidejét 18 órában szabta meg; a minisztériumokban naponta öt óra a munkaidő; az állam egyéb hivatalaiban napi 6-8 órai munkaidő van megállapítva. Az ipari és mezőgazdasági munkások munkaidejéről is gondoskodik a törvény. A mezőgazdasági cselédek munkaidejét napkeltétől napnyugtáig állapítja meg. A felnőtt munkások és munkásnők munkaidejére pedig azt a rendelkezést tartalmazza, hogy az ipari munka reggel 5 órától egészen esti 9 óráig folyhat egyfolytában. Ezen 16 órás keretben két óras szünetet rendel el és így a törvényes munkaidő, amelyet az ipari munkások számára megállapít, 14 óra. S noha az élet, főképpen a munkásosztálynak a szakszervezeti mozgalom útján alkalmazott önszegélye a törvénynek ezen rendelkezését már régen túlhaladta: a magyar törvény még mindig a 14 órás napi munkaidő alapján áll, holott a törvényben engedélyezett munkaidő leszállítása nem is kezdeményezést, hanem csak a meglévő és a törvény hozzájárulta nélkül kialakult tényleges helyzetnek a szentesítését jelentené. De a magyar törvényhozás nem olyan fából van faragva, hogy a munkáskizsákmányolás jogai közül még a legelavultabbat is feladja.¹

Az utóbbi esztendőben mindazonáltal gyarapodott két munkásvédelmi törvénnyel a magyar törvénytár is. Az egyik törvény a gyújtógyártásnál eltiltja a fehér foszfor alkalmazását, a másik megtiltja az iparban alkalmazott nők éjjeli munkáját. Mindkét törvény nemzetközi egyezményeken alapul, melyekhez Magyarország utolsónak és közvetlenül a lejárát

¹ Lásd mindezekre nézve Rónai Zoltán kitűnő tanulmányát: „A magyar szociálpolitika” a Huszadik Század 1908. decemberi számában.

előtt csatlakozott. Mindkettő tehát erősebb munkásmozgalommal és demokratikusabb képviselőházakkal rendelkező országok szociális politikájának következménye gyanánt került bele — igen sok kivételt engedélyezve — a magyar törvénytarba, beszédes jele gyanánt annak, hogy milyen munkásvédelmi törvényeket alkotnak a saját kezdeményezésükből azok az államok, amelyeknek képviselete az általános választójogból kerül ki és amelyeknek kormánya nemcsak a gyárosok, tőkésék és földbirtokosok, hanem a munkások ellenőrzése alatt is áll. A mai magyar képviselőház szellemére szerfölött jellemző volt, hogy amikor a foszfortilalom sürgetése céljából egy keresztény-szociális képviselő interpellált: szavai az általános figyelmetlenségbe és nemtörődömségbe veszttek bele, nemkülönben az is, hogy a nők éjjeli munkájának tilalmáról szóló törvény tárgyalását pikáns megjegyzések és szexuális vigyorgások tömege kísérte.

Az állam a nép ellen.

A magyar állam: törvényhozás és kormányzat tevékenységének ezeken a területeken röptében való végigkísérése is megmutatta ennek az államnak és elsősorban törvényhozásának osztályjellegét. A törvényhozásban való hatalmukat, egyeduralmukat arra használták fel a földbirtokosok és a velük szövetkezett nagytőkésék, hogy az állam fentartásának terheit a vagyontalanokra hárítsák át, hogy földbirtokukat az eladatás veszedelmeivel szemben biztosítsák, hogy a művelődés előnyeiből kizárják a népet, hogy az állam bürokratikus szervezetét kiépítsék és így vagyontalanná lett tagjaik számára állásokat: megélhetést teremtsenek, hogy a fordítottan progresszív magyar adórendszer mintájára fordítottan progresszív szociálpolitikai törvényhozást alkossanak, amely nem a gazdaságilag gyengét, hanem a gazdaságilag erőt védi. Az állami életnek azokon a területein, amelyeket itt elmellőztünk, ugyanilyen irányzatot látunk. Az igazságszolgáltatás területén például azt látjuk, hogy az ingó vagyon rongálását jobban, súlyosabban büntetik, mint a testi sértést: a tulaj-

dont jobban védi a törvény, mint az emberi testet és így az életet. Az izgatás és sebesüléssel járó párviadal vétségére a törvény ugyanazon maximális büntetéseket állapítja meg. De mivel a párviadal vétségét leginkább a vagyonos osztályok hozzátartozói követik el, az izgatást ellenben a vagyontalan osztályoknak a tagjai, vagy nem-magyarok: az a gyakorlat alakult ki, hogy a párviadal büntetése néhány napi vagy heti, az izgatás — és milyen izgatás! — büntetése hónapokra vagy évekre terjedő állami fogházbüntetés. A vizsgálati fogság borzalmi csak a vagyontalan vagy szegény emberekre nézve elkerülhetetlenek: a vagyonos embert az esetek túlnyomó számában óvadék ellenében szabadon bocsátják. A törvény egyik szakaszában kimondott mindenki számára hozzáférhető sajtószabadságot a törvénynek egy másik szakasza a hírlapóvadék elrendelésével a vagyonosok kiváltságává tette. Csalások, sikkasztások — főképp, ha nagyobb szabásúak — jóformán sohasem maradnak megtorlatlanok: a munkások ellen évenként százával elkövetett testcsontkítással, halállal, életfogytiglan való nyomoréksággal járó merényleteknek: az ipari és mezőgazdasági ügynevezett balesetnek a tetteseit és az ezért felelős személyeket a legritkább esetben tudja vagy talán akarja kinyomozni és megbüntetni a magyar igazságszolgáltatás. Úgy, hogy az ipar fejlődésével együtt jár a munkásélet védtelenségének a fejlődése.

Közműveltségünk, közegészségügyünk, munkánk produktivitási fokának elmaradottságát nem érzi sürgősen orvoslandó bajnak törvényhozásunk: a hadseregnek a legmodernebb fegyverekkel való ellátása, létszámának felemelése, a katonai terhek fokozása, tengerpartunk híján is nagy haditengerészet fejlesztése, dreadnoughtok építése — mindez olyan feladat, amelynek fontosságát átérzi a mai képviselőház. Mindezek olyan hiányai az ő szemében állami berendezkedésünknek, amelyeket sürgősen orvosolni kell.

Nem kell különösen hangsúlyozni, hogy ezzel az állammal, ezzel a képviselőházzal, ezzel a kormányrendszerrel nem lehet megelégedve a nép, nem le-

het megelégedve a nehéz robotban fáradó állampolgároknak és polgárnőknek milliókra rugó tömege, amelyre ez a képviselőház csak terheket rak, de amelyeknek sem gazdasági, sem művelődési, sem testi megerősödésével nem törődik. Külföldi államok példája, a magyar állam tevékenységének elemzése és a legegyszerűbb megfontolás egyaránt azt eredményezte, hogy ezeken a dolgozó népre elviselhetetlen állapotokon változtatni kivan. Az államot, amely ma a vagyonosok és kiváltságosok törpe kisebbségének eszköze, át akarja alakítani a nép olyan fegyverré, amely a lakosság többségét alkotó dolgozó férfiak és nők ellenőrzése alá kerülve ezek gazdasági politikai és erkölcsi tökéletes felszabadulásának emelőrúdjává válik. A politikai hatalomnak az ország népe számára való meghódítása ha nem is egyetlen, de legfontosabb módja mindama bajok, visszaélések, helytelenségek orvoslásának, amelyeknek rövidre fogott lajstromát már összeírtuk. Ezen hadjáratnak egyik igen fontos állomása a választójognak — még pedig úgy az országgyűlési választójognak, mint a megyei, városi, községi képviselőtestületi választójognak — a demokratikus átalakítása.

4. Az állam érdeke és a választójog.

De nemcsak az, ország lakosságának többségét alkotó munkásság és általában a produktív néposztályok érdeke követeli meg a politikai erőviszonyoknak a maitól eltérő megoszlását, hanem ugyanilyen irányúak az *államnak* egyetemes, hogy úgy mondjuk *állami érdekei* is. Igaz ugyan, hogy az uralkodó osztályok a saját osztályérdekeiket azonosítják az állam érdekével és az ő osztályuk kiszolgálását tűzik ki az állam legfontosabb feladatává. De nem lehet kétséges, hogy az államnak jól felfogott érdeke nem lehet ellentétes az illető államban lakó és dolgozó polgárok *többségének* érdekeivel. És ha az osztályok gazdasági és társadalmi viszonyai már olyanok, hogy az állam nem lehet az összesség érdekeinek képviselője és védelmezője, akkor az egymással szemben álló ellentétes érdekek közül annak van joga állami érdek gyanánt fellépni és az állam hatalmi eszközeit a maga számára lefoglalni, amelyik a népesség többségének és szükségesebb, *hasznosabb* részének érdekeit képviseli. Vagyis, ha kétezzer nagybirtokos és másfélmillió mezőgazdasági proletár érdekei állanak szemben egymással, akkor az igazi államérvék a másfélmillió munkás és nem a kétezzer improduktív ember igényeinek kielégítését követeli. Nyilvánvaló ezen szempontból, hogy az olyan törvényhozás, amely a kisebbséget alkotó improduktív osztályok boldogulásának feláldozza a nagy többség érdekeit nemcsak néppolitikának, de állampolitikának is igen rossz.

De még ha nem is helyezkedünk erre az egyedül

jogos és helyes álláspontra, ha számolunk azokkal az egyelőre elszakíthatatlan láncokkal, amelyek az államot a vagyonos osztályok uralmának szervévé teszik és amelyek némely gondolkodók szerint olyan erősek, hogy az állam lényegének tűnnek fel: akkor is azt kell mondanunk, hogy a mai állam mai feladatainak szempontjából is tarthatatlan állapotokat teremt a politikai hatalomnak cenzusos választójog útján történő kialakulása.

A modern fejlődés az államok leglényegesebb feladatává a *militarizmus fejlődését* tette. A magyar gazdasági és politikai és szociális élet következményei egyre nagyobb nehézségeket gördítenek a ilyen militarisztikus politika útjába. A föld és munka hiánya, az alacsony munkabérek és a magas közterhek, a közszabadságok meg nem léte néhány év alatt egy milliónál több legjobbkorú férfit hajtott ki az országból. A sorozó bizottságok jelentései mutatják, hogy számos vidéknek katonaköteles korban levő férfilakossága Amerikában van. Noha a testi derékségre vonatkozó követeléseket folytonosan kénytelenek leszállítani a sorozó bizottságok: egyre kevesebb válik be katonának az itthonmaradottak közül. Világos jele ez annak, hogy éppen a legerősebb, lekmunkabíróbb férfiak mennek ki. Ennek a veszteségnek igazi következményei csak a jövő nemzedék milyenségében fognak mutatkozni. Mert hiszen ezeknek a faj elejét tévő férfiaknak kivándorlása nemcsak erős munkáskaroktól és kiváló lelki tulajdonságoktól fosztja meg most a munkásosztályt, nemcsak a legjobb katonaanyagától a hadsereget — ami a mai államférfiak előtt bizonyára nem közömbös szempont —, hanem a faj fentartása számára is elvesz ezeknek a férfiaknak propagatív ereje. Úgy, hogy egy megfordított természetes kiválasztás folyik ma Magyarországnak számos vidékén, amennyiben a testileg és tán lelkileg is legkevésbé kiváló, idősebb férfiak lesznek a jövő nemzedék apái. Ez a folyamat feltétlenül a faj elsatnyulásához vezet; testi derékség nélkül pedig egyetlen állam sem tarthatja fenn katonai hatalmát és szervezetét.

A fizikai, testi készenlét mellett a hadi készült-
ségnek egyik másik igen fontos eleme a gazdasági
fejlettség. Hatalmas, fejlett, gazdag közgazdaság
sokszor volt már nagy katonai sikerek alapja. A
mai hadseregek fentartása pedig egyáltalán csakis
a legproduktívabb gazdálkodás mellett viselhető el,
ha ugyan még így is elviselhető. A találmányok és
felfedezések, a technikának egymást űző forradalmi
forradalmasították a hadi tudományt is. A fegyverek,
hadi eszközök, öldöklő gépek ma épp olyan gyorsan
váltakoznak, épp úgy elavulnak, mint az ipari gépek.

Mindkét területen csak a tőkében gazdag egyé-
nek: vállalkozók és államok bírják a versenyt.
Ezért ezen katonai szempontokból is elsőrangú fel-
adata arról gondoskodni az államnak, hogy a ter-
melő munka a legproduktívabb módon, a legbőse-
gebben fizető munkamódok szerint folyjék. A
termelés mai állása szerint a nagyipar és az intenzív
mezőgazdálkodás a legproduktívabb munkamódok.
Ezek termelik azokat a nagy jövedelmeket, amelye-
ken némely nyugateurópai és amerikai állam óriás
|«vagyonai és más államok általános kispolgári jóléte
alapszik. A nagy nemzeti jövedelmek, amelyeknek
fejenkénti átlaga a magyar kereskedelemügyi mi-
niszter 1907. évi Iparfejlesztési Emlékirata szerint
Németországban 693 korona, Angliában 864 korona,
az Egyesült Államokban 1056 korona, könnyebben
elviselhetőbbé teszik a katonai terheket, mint az a ma-
gyár közgazdasági élet, amely ugyanezen forrás sze-
rint fejenként 185 korona átlagjövedelmet termel.
A nagyipar kifejlődésének legnagyobb gátja a nagy-
birtokosok osztályuralma. Ez az osztályuralom a
magas agrárvámok és húsbehozatali tilalmak elle-
nében elárulta és a jövőben is el fogja árulni az
ipari védővámokat lehetségessé tevő önálló vám-
területet. Politikai egyeduralmát félti az iparfejlő-
lődéssel együtt járó szociális átalakulásoktól.

Alacsony mezőgazdasági munkabéréivel és magas
élelmiszer áraival csökkenti az ipari fogyasztók
vásárlóképességét; óriási hitbizományaival és anti-
kulturális törekvéseivel lehetetlenné teszi az intenzív
földművelés gazdasági és kulturális feltételeinek

„kialakulását. A mai osztályuralom és annak legjellemzőbb szerve: a *képviselőház* meggátolván az intenzív gazdálkodást, egyúttal lehetetlenné teszi a magyar közgazdaságnak olyanfokú megerősödését, amely mellett a nép összeroskadás veszedelme nélkül tudja magára venni és talán elviselni a modern militarizmus páncélját.

Nemcsak katonai terheink vannak a nagyipari és intenzív mezőgazdasági termelés méreteihez és jövedelmeihez szabva, hanem államéletünknek egyéb megnyilvánulásai is olyanok, amelyeket rendszerint csak a fejlett kapitalizmus, az intenzív vagy industrializálódott mezőgazdaság jövedelmeivel rendelkező államokban találni. Katonai terheinken kívül *hivatalnok szervezetünk*, bürokratikus hadseregünk, valamint az *egyházaknak* állami segítségekkel való szubvencionálása is olyan jelenségek, amelyek a kapitalista államfejlődés velejárói szoktak lenni. Magyarországon a nagybirtokos uralom nem tudta és nem is akarta meggátolni az államszervezetnek kapitalisztikus átalakulását: imperialista célokkal kacérkodó hadsereget és hadi tengerészetet, nagy bürokráciát és állampénzen kitarított klerikalizmust. Sőt azt kell mondani, hogy ezen fejlődésnek a nagybirtokosság egyik leghatékonyabb támasztéka volt. Ellenben minden erejével ellenszegül azoknak az átalakulásoknak, melyek a *kapitalisztikus terhekhez* megteremténék a *kapitalista állam nagyobb jövedelmi forrásait*. Ennek a fejlődésnek és útjának egyengetése egyike volna a meszsíre néző konzervatív állami politika legfontosabb feladatainak. A belső politikának ezen alapvető jelentőségű kérdésén kívül a *külpolitika problémái* is az általános választófog híveivé kellene, hogy tegyék az előbbrelátó konzervatív politikusokat is. A nagybirtokosok osztályuralma nemzetiségi téren is ugyanazzal a szűklátkörű, üldöző és elnyomó politikával dolgozik, mint a szociális téren. A közigazgatási és igazságszolgáltatási önkény, azok a kivételes állapotok, amelyek alatt a nemmagyar anyanyelvű népeségnek egy része ól, természetesen a magyar állam ellenségeivé teszik azokat az államokat, ame-

lyekben a magyar államban üldözött fajok, mint államalkotó nemzetek független életet élnek. De nemcsak nemzeti érzelmeiben izgatja a mai magyar állam a körülöttük lakó népeket, hanem gazdasági érdekeiben is bántja és ellenünk uszítja őket.

Mindezek az államok, az egész Balkán, túlnyomóan mezőgazdasággal, főképpen állattenyésztéssel foglalkoznak. Termékeik számára a legtermészetesebb piac Ausztria-Magyarország volna, amely kétségtelenül rá is szorul ezen terményekre, mivel az utolsó évek és a szörnyű drágaság mutatják, hogy ezek az államok élelmezni nem tudják magukat. A magyar képviselőház földbirtokosai azonban nem engedik be a húshiányban sínylődő vámterületre a balkáni állattenyésztés termékeit. Ezzel hozzájárulnak a balkáni mezőgazdaság tönkretételéhez s így az osztrák-magyar monarchia ellen irányuló hangulatot ébresztenek mindezen népeknél. A nemzeti és gazdasági elégedetlenség szítja a háborús kedvet és ennek gyerekes vagy könnyelmű megnyilatkozásaira hivatkozva növelik nálunk a katonai terheket. Így forogunk körbe-körbe és még mindig sokan nem látják, hogy ennek a végenincs körben mozgásnak a motorja a budapesti osztályparlament. Mindez elzárja az osztrák-magyar monarchia előtt a Balkánon az ipari és békés politikai érvényesülés útját, gyűlöltté teszi ezt az államot az egész Balkánon és se diplomáciai fondorlatokkal, se megvesztegetéssel, se fegyverkezéssel nem tudja külső politikánk visszanyerni azt a tekintélyt és bizalmat, amelyet a magyar képviselőház összetétele: nemzeti és gazdasági politikája miatt elveszített.

Mindezek a fejtegetések igazolják, hogy az a politika, amely a képviselőház mai szociális összetételének éppen olyan terméke, mint amilyen terméke a májnak az epe, nem szolgálja sem az állam, sem a nép érdekeit. Ellentétben van az ország lakossága többségének érdekeivel. Elavult formáival nem engedi érvényesülni azokat az új társadalmi erőket, amelyek a választójogi törvény meghozatala óta keletkeztek és saját maguknak öntudatára ébredtek. Nem enged beleszólást az ország dolgaiba a lakos-

ság nagyobb felét kitevő nőknek. Kirekeszti a képviselőházból a szociális ellentéteket és ezeknek nagy csatáit, ellenben megnöveszt és országos jelentőségűeknek tüntet fel olyan haszontalan és jelentéktelen közjogi dolgokat, amelyeknek az étellel semmiféle kapcsolatuk nincsen. Miután az összes képviselők ugyanazon osztálynak a tagjai, miután osztályérdekeik azonosak, ami kiderül abból, hogy a vagyontalan osztályok ellen hozott törvényeket, például az 1898: II., valamint az 1907: XLV. törvénycikkeket majdnem egyhangúan szavazták meg: igazi, nagy, mélyreható ellentétek és ilyenekben gyökeredző küzdelmek igen ritkák a képviselőházban. Ellentétes társadalmi érdekek és szembenálló világnézetek csatáinak színvonaláig, melyek a művelt államok parlamenti küzdelmeinek javát teszik, még tévedésből sem lendül fel a magyar képviselőház. Rendszerint igen alacsony színvonalú politikai fondorlatok teszik ki a magyar parlamenti politika lényegét és a komoly viták szerfölött ritkák ottan. A műveletlenség, a parlagi észjárás, a nagyobb politikai koncepciókra való teljes képtelenség csak úgy ordít ki a képviselőház tanácskozásait megörökítő jegyzőkönyvekből. Ez a lelki szegénység sokkal nagyobb mértékben járult hozzá a képviselőház tekintélyének elpusztításához, mint az obstrukciók, amelyek a nép igazi akaratát ki nem fejező képviselőházaknak állandó fejlődési betegségei.

5. Új politika — új választójog.

Nép, állam, képviselőház egyaránt új politikát kíván. De új politikát — nem pedig a régi politikának új emberek által való folytatását. Új politikát, amely nem jöhet másképp a világra, mint új társadalmi osztályok politikájának és a régi osztályok politikájának egyenlő feltételek között végbemenő mérkőzése útján. A választójog problémájának megoldása nem lehet az, hogy új emberek legyenek képviselőkké, hogy új szavazók legyenek, hogy olyan emberek is szavazhassanak, akik eddig nem szavaztak: mindezek nem céljai a demokratikus politikának és nem orvosszerei a magyar politika nagy bajainak. Sok új szavazót teremteni, de olyan feltételek alá állítani őket, hogy a sok új szavazó csak úgy szavazhasson, mint a kevés régi; vagy pedig néhány százezer eddig kizárt állampolgárnak okosan és óvatosan megrostálva megadni a választójogot, azzal a biztos hittel és azzal a szándékkal, hogy számuk túlkicsiny ahhoz, hogy a politika eddigi menetén, az osztályok erőviszonyain változtathassanak — mindez szemfényvesztés, az igazi kérdés megkerülése és olyan megoldás, amely rosszabb a mai állapotnál. A választójogból kizárt, de annak fontosságát talán valamennyi osztály között a leginkább felismerő és érte a legerősebben és legrégebben harcoló munkásosztály nevében merjük azt állítani, hogy rá nézve kívánatosabb a mai tarthatatlan helyzet fenmaradása, amelynek visszaélései magukban hordják közeli bukásának minden tényezőjét, mint egy olyan tessék-lássék reform, amely nem

változtat a képviselőház egyetemének összetételén, az osztályok erőviszonyain. Semmi jelentőséget sem tulajdoníthatna tovább a munkásság egy olyan választójogi reformnak, amely akármilyen mesterséges eszközök segítségével az ipari munkásság egy részét: mondjuk a szociáldemokrata pártot parlamenti képviselőre juttatná. Az ország nagy bajainak és a munkásosztálypolitika is okozta kedvezőtlen helyzetének javulását csak abban az esetben lehet várni, ha a munkásosztály egyetemét ruháza fel a törvény választójoggal és *ha az összes képviselők a munkásszavazatok ellenőrzése alá és ennél fogva tőlük függő viszonyba kerülnek.* Ennél fogva csak a teljes demokrácia: *a férfiak és nők általános és egyenlő szavazati joga* jelenti a munkásosztály, de az állam számára is a választójognak elfogadható megoldását. Mivel a szociáldemokrata párt nézete szerint a nép és állam érdekeit csak a teljes demokratikus reform szolgálja, mert csak ez adja meg az államnak az egész nép ereje fölött való rendelkezést, de viszont csakis ez szolgálhat biztosítéskül arra nézve, hogy az állam ezt a nagy erőt valóban a nép érdekében használja fel: a korlátlan általános és egyenlő szavazati jogot. tartja a munkálkodó nép érdekeit egyedül kielégítő megoldásnak. Az ilyen választójog az egyedül igazságos is, mert nem zár ki a jogok gyakorlatából és a vele összekapcsolt politikai és gazdasági előnyökből senkit: vagyonos és vagyontalan mint legalább jogokban egyenlők jelennek meg a törvényhozó akarat kifejtésénél. Hogy a jogegyenlőség mennyire távol van a létfeltételeknek valódi egyenlőségétől, hogy mennyire nem jelenti a társadalom javaiban való egyenlő részesedést, de nemcsak ezt nem, hanem még az egyenlő létfeltételeket sem: erről ma, mikor a polgári jogegyenlőség uralma alatt látjuk kifejlődni a legélesebb társadalmi és gazdasági ellentéteket és egyenlőtlenségeket, külön szólni nem is szükséges. A korlátlan egyenlő és általános választójog nem igaztalan a vagyonos osztályokkal szemben sem, mert hiszen nekik is megadja azt a jogot, amelyet a szegényeknek és vagyontalanoknak megad, azzal

a különbséggel, hogy nekik vagyoni és kulturális fegyvereik lehetővé teszik ezen jognak jobban való kihasználását, Ellenben az általános és egyenlő választójog az egyetlen, amely a vagyontalan osztályokkal szemben nem igazságtalan: mert minden korlátozás a társadalom mai berendezkedése mellett ezeket az osztályokat sújtja.

Abba a haszontalan és jórészt rosszakarátú vitába, amelyet a választójog általánosságának fogalma körül folytatnak, nem is igen érdemes beleszólni. Azok a konzervatív írók és politikusok, akik ezt a kérdést felvetették, így okoskodnak: Valamilyen korlátja a választójognak mindenütt van, tehát általános választójog tulajdonképpen nem is létezik, mert mihelyt korlátozva van a választójog, akkor már megszűnt általános is lenni. Tehát maradjon meg a mai magyar választójog, avagy reformáljuk oly módon, hogy hatásaiban és az erők eloszlásában ne különbözzék a maitól. Ezek tehát azon a címen, hogy a csecsemők és az örültek házának lakói nem szavazhatnak sehol, azt a következtetést vonják le, hogy a húsz éves munkások és munkásnők se szavazhassanak. Csakhogy az általános választójog nem egy bölcsészeti fogalom, hanem egy politikai tény, amelynek igen világos és szabatos értelme és tartalma van, amely az ilyen szörszálhasogató vitákat feleslegessé teszi. Ha a politikai tudósok és jogászok veszekednek is egymás között, hogy mi az általánosság igazi értelme, az élet és köztudat tisztában van vele és nem is ér rá a választójog kérdésének megoldásával addig várni, amíg ezek a jogászviták befejeződtek. Általános választójog ez: minden felnőtt férfi és nő azon joga, hogy törvényhozókat, képviselőket választhasson. A húsz éves életkoron kívül semmi más korlátozását ennek a jognak nem tartjuk szükségesnek. A népesség túlnyomó része ebben az életkorban már önálló keresettel bír, saját maga tartja el magát. Nálunk a lakosság óriási többsége a tizedik évét meghaladva, befejezi iskolai életét és ettől fogva ipari vagy mezőgazdasági munkával keresi meg kenyerét. Tíz évi termelő munka tapasztalatban, társadalmi hasz-

nosságban, értelmességben, hasznos ismeretekben jelent annyit, mintha valaki ugyanannyi esztendőn¹ keresztül lelki passzivitásban és semmittevésben koptatja az iskola padjain a ruháit. Ennyi munkában eltöltött idő már mindenkivel megismerteti az élet az igazi ábrázatát, mindenkinek megmutatja hivatása, munkája legfőbb sérelmeit, megismerteti azokat a bajokat, amelyeket az állam segítségével könnyíteni lehetne. A húsz éves férfi ott áll a katonáskodás küszöbén. A mai állam, amely a magántulajdonon alapuló jogrend védelmét és az ország területének külső ellenség támadása ellen való megvédését vagy területgyarapítását vallja legfőbb feladatául, ennek a szemében olyan fontos munkának az elvégzését a huszadik életévüket betöltött férfiakra bízta. Fegyvert ad a kezükbe — miért fél akkor szavazó-cédulát adni a kezükbe? Háború esetén, akár a „belső”, akár a külső ellenség ellen is folyik, ezek a katonák viszik elsősorban a bőrüket a hatalom vásárjára. A belső és külső háború vagy béke kérdése elsősorban az ő életük és testi épségük kérdése. Ha elég érettek ezek a férfiak arra, hogy életüket kockára vessék és feláldozzák, ha a legnagyobb erkölcsi fegyelmettséget igénylő cselekvés: a halállal való szembenézés nagy erő kifejtését megköveteli tőlük a törvény és az állam, akkor nincsen joga ugyanennek a törvénynek és államnak arra, hogy az ő életkorukat a szavazati jog gyakorlására éretlennek és korainak mondja. A huszadik évüket betöltött *nők* túlnyomó nagy része ebben a korban már anya és munkás, a családnak igazi talapzata és hordozója, a jövő nemzedék testi-lelki fejlődésének letéteményese. Az életprodukálás nagy és minden más tevékenységnél nagyobb jelentőségű munkájának letéteményese a nő. Mint a huszadik életévüket meghaladt férfiak, úgy ők is, csakhogy fokozott mértékben, az államra nézve fontos tevékenységük végzése közben állandóan a halál veszedelmének vannak kitéve! Ha a húszéves nő a családalapítás, a gyermekszülés és nevelés súlyos és felelősséggel teljes munkájára érett már: akkor bizonyára érett és kellő tulajdonságokkal rendelkezik

arra is, hogy a legelemibb polgári jogokat gyakorolja.

A választójognak a huszadik életévhez kötése mellett egyéb okok is szólnak. Így nevezetesen a társadalom haladásának fontos érdeke, amelyet a tapasztalat tanúsodása alapján jobban átéreznék és lelkesebben szolgálnak a *fiatalok*, mint az öregek. A társadalomban amúgy is túlsok és túlerős a konzervatív erők száma. A halottaknak az átöröklésben és az intézményekben megnyilatkozó hatása és hatalma egyik igen erős gátja a társadalmi fejlődésnek. Elmúlt korok és túlhaladott életfeltételek kényszerítik rá ezen a réven: az átöröklött ideghajlandóságok és átöröklött intézmények segítségével szempontjaikat, érdekeiket, cselekvés- és gondolkodásmódjukat olyan nemzedékekre, amelyeknek életfeltételei és lehető« ségei lényegesen megváltoztak. Ha nem is ilyen éles, de mégis van érdekellentét két egymás után következő nemzedék között is. Egy emberöltő alatt sok minden megváltozik, különösen olyan időkben, mint aminőkben ma élünk, amikor az élet üteme olyan gyors és rohamos, amikor a munka, a gondolkodás, az érzés módjának forradalmi változásai máról holnapra következnek be. A fiatalság még nem vesztette el testi-lelki fogékonyságát, alkalmazkodó tehetségét ezekkel a változásokkal szemben. Az idősebb nemzedék csak ellenséges erőket lát bennük, amelyeknek érvényesülése az ő leszorításukat jelentené: ezért ösztönszerűen és igen sokszor teljesen öntudatlanul ellenséges magatartást tanusít velük szemben. A nemzedékeknek ezt a lapangó harcát az élet megnyilvánulásának minden terén lehet látni. Igen hangosan és nagy lármával szoktak a művészetben a fiatalság lázadásai végbe menni. De minden osztályon és párton, politikai és társadalmi alakulaton belül is meglátja a figyelő szem a fiatalok és öregek háborúját. Mint a halottaknak átöröklés és intézmények útján érvényesülő hatalma a múlt hatását növeli és erejét fokozza, aképpen állítja az öregeknek politikai intézményekben való favorizálása a ma politikai életét a tegnap létfeltételeinek hatása alá. Régen, az élelmiszer

hiánya ellen radikálisan védekező barbár társadalmak agyonverték az aggastyánokat. Az emberi élet értékének fokozódó megbecsülése kiirtotta ezt a barbár szokást. De helyére egy másik került: a fiataloknak, ha nem is testi, de lelki és szociális agyonütése, a társadalomnak olyan berendezése, amely mellett a fiatalabb nemzedéknek szükségképpen frissebb és a mával összeforrottabb követelése nem is érvényesülhetnek. A társadalmi haladásnak ezek az egyetemes érdekei követelik meg, hogy a politikai jogokban való részesedés korhatára minél alacsonyabb legyen.

A *fiatalság* befolyásának visszaszorítása osztályközi jelenség: minden társadalmi osztály új nemzedékére kiterjed. De a kapitalista társadalom berendezkedése olyan, hogy még az osztályközi igazságtalanságok is súlyosabban nehezedenek a munkásosztályra, mint a többiekre. A munkásra korábban kezdődik az élet és korábban is fejeződik be, mint a többi társadalmi osztály hozzátartozóira. Amikor a vagyonos osztályok gyermekei még az életre készülnek elő, amikor a szülői ház vagy az azt helyettesítő intézmények minden ártó befolyás és főképpen a korai, megerőltető, fejlődést gátló munka következményei elől féltve őrzik a gyermeket, akkor a proletárgyermek már dolgozik. S dolgozik a legtöbbször olyan súlyos viszonyok között, olyan hosszú ideig, aminőket és ameddig a felnőtt ember szervezete sem tud elviselni igen nagy károsodás nélkül. A korai munka és az állandó rossz táplálkozás, levegőhíjas lakás, a vagyonosok kiváltságát képező, szintén kisajátított tisztaság: mindez korán véníti és halatja meg a munkásembert. Vagyontalanok és szegény emberek között jobban és korábban pusztít a halál, mint a vagyonosok között. Hamburgernek a *Wochenschrift für soziale Medizin* összeállítása szerint 7261 megvizsgált proletárgyermek közül csak 3548 (49%) éri meg a tizenhatodik életét, míg 416 gazdag családból származó gyermek közül 341 (82%). Vagyis száz munkásgyermek közül csak, 49, ellenben száz gazdag gyermek közül 81 lesz tizenhat éves. Bremen város egészségügyi

hivatala megállapította, hogy Bremenben tízezer jómódú csecsemő közül 489, tízezer középosztályú csecsemő közül 909, tízezer szegény csecsemő közül 2558 hal meg egy éves kora előtt. Bresztovszky Ernő számításai szerint Budapesten az 1905-ben elhalálozottak életkora és vagyoni helyzete ilyen volt:

70 évnél öregebb halott volt:

a gazdagok	közt 35, ami megfelel	35 %-nak
a középvagyonúak	328, „ „	18,5%
a szegények	„ 1096, „ „	8,6%

60 évnél öregebb halott volt:

a gazdagok	közt 67, ami megfelel	67 %nak
a középvagyonúak	„ 614, „ „	34,6%
a szegények	„ 2151, „ „	16,9%

50 évnél öregebb halott volt:

a gazdagok közt	86, ami megfelel	86 %-nak
a középvagyonúak	„ 906, „ „	51,1%
a szegények	„ 3297, „ „	25,9%

Más szóval: száz gazdag közül eléri az ötvenedik évet 86, száz középvagyonú közül 51, száz szegény közül 26.

Még élesebben mutatja a munkásoknak aránylag rövidebb élettartamát a britt munkásügyi hivatalnak 1905. évi feltételeken alapuló megállapítása, hogy Londonnak Shoreditch nevű, munkások lakta kerületében, ahol a lakosság 29%-a él zsúfoltan, (két leieknél több jut egy lakrészre) majdnem 16 évvel kisebb a férfiak és nők átlagos élettartama, mint a gazdagok lakta Hampsteadben, ahol a zsúfoltan lakók aránya 6,3%. Továbbá kimutatták, hogy 1000 huszonöt éves férfi közül Shoreditchben 208 nem éri el a negyvenöt éves életkort, ellenben Hampsteadben csak 111.¹

Egy német statisztikus, Casper vizsgálat alá vette az arisztokraták és koldusok életkorát abból a szempontból, hogy mennyi ér el ezek közül egy bizonyos életkort. Adatai a következők:

¹ *Ferenai Imre*: Községi lakáspolitikai és lakásügyi intézmények, 19. oldal.

Éves lesz	Ezer arisztokrata közül	Ezer koldus közül
5	943	655
25	852	538
30	796	527
35	753	486
40	693	446
50	557	338
60	398	226
70	235	117
80	57	21

Ollendorf „Die Mortalitätsverhältnisse der Metallschleifer in Solingen” című munkájában kimutatja, hogy az átlagos életkor:

Fémkösörűsöknél	39 év 4 hó
A vasúti munkásoknál	48 „ 3 „
Az egyéb férfi népességnél	54 „ 4 „

Körösi József adatai szerint az átlagos életkor a gazdagoknál 52 év, a jómódúaknál 46 óv, a munkásoknál és parasztnál 41 év.¹

Mindezek az adatok azt bizonyítják, hogy a munkások átlagos élettartama kisebb, mint a vagyonos osztályok tagjainak élettartama. Az idősebb korosztályokban a munkásság gyengébben van képviselve, mint a magasabb korosztályokban. Ennélfogva a fiatalság ellen irányuló rendszabályok erősebben nehezednek a proletárságra, mint más társadalmi osztályokra, mert a többi osztályok a népesség magasabb korosztályaiban is ugyanolyan arányban vannak jelen, mint a fiatalabbakban, a munkások ellenben, mivel korábban halnak el, mint a vagyonosok, a magasabb korosztályokban kevesebben vannak, mint a fiatalokban.

Ha általánosítjuk a Körösi-féle adatokat, akkor a következő helyzet előtt állunk. Vegyük a vagyonos és jómódúak átlagos életkorát 49 évnél: akkor a huszonnégy éves korhatár mellett a vagyonos emberek 25 évig használják választójogukat, a vagyontalan munkások ellenben csak 17 évig. Ugyanilyen arány szerint apad a munkásszavazatok száma, még pedig a valóságban a magasabb, 35 éven túli korosztályokban igen

¹ Lásd mindezekre nézve *A. Niceforo: Les classes pauvres* 90, és következő oldalakon.

rohamosan. Ennek az igazságtalanságnak az orvoslását csak attól lehet várni, hogy a választójog korhatárát leszállítjuk. Ezért proletárkövetelés a minél fiatalabb korhoz kötött választójog. Mint annyi más területen, itt is azzal a jelenséggel találkozunk, hogy a munkásosztály érdekei és a társadalmi haladás érdekei egy és ugyanazok.

Ugyanazok az okok, amelyek a munkásokra jogfosztással teszik a választójognak magas korhatárát, idézik elő azt, hogy a *nők* számára is jogfosztó jellege van a magas korhoz kötött választójognak. A nők között a proletárság aránya nem kisebb, mint a férfiak között. E részben a nő és férfi proletár érdekei teljesen azonosak. De azonkívül a nőkre nézve általában fiziológiai okok idézik elő azt a korai érettséget, korábbi belépést az életbe, amelyet a férfimunkásnál a szociális és gazdasági okok idéznek elő. Ahol az elnyomatásnak két legszörnyűbb formája: a proletár és nő elnyomása egy személyben összehalmozódik, ott mindezek az okok hatványozottan érvényesülnek és az ellenük való küzdelem, igazságtalanságaik kiküszöbölésére irányuló törekvés kell, hogy még erősebb legyen. így a munkások és nők érdeke: tehát Magyarország lakossága túlnyomó részének érdeke követeli meg, hogy a választójog határát a legalacsonyabb korhatárban állapítsa meg a törvényhozás;

A huszadik életévet mindezen kívül az is ajánlja, hogy a konzervatív oldalon gyakran hangoztatják, hogy a választójogunk újabb reformjának nem szabad teljesen szakítani az eddigi állapotokkal, hanem azt, ami jó bennük, át kell menteni az új világba. A húsz éves életkort tehát, mint a mai magyar választójogosultságnak egyik feltételét, át kell vinni, illetőleg a mai választójogi törvényből meg kell tartani az új törvényben is. Ez kielégíti a társadalmi fejlődés érdekeit is, meg eleget tesz annak a követelésnek is, hogy ami a múltból hasznos és életrevaló, azt tartsuk meg. Csak az a különös, hogy éppen azok vannak a mai magyar választójogi korhatár felemelése mellett, akik a választójog becsü-

letes reformja ellen a magyar hagyományos fejlődés nevében küzdenek.

Van a mai magyar választójognak még egy olyan intézkedése, amelynek az új választójogi törvénybe való átvitelét kívánja a dolgozó nép érdeke. A mai magyar választójogi törvény nem köti a választójog gyakorlását az *egy helyben való lakáshoz*, annak hosszabb vagy rövidebb tartamához. Miután országos és nem helyi jogról van szó, semmi értelme sincsen az országgyűlési választójogot egy helyben lakáshoz kötni: ebből a szempontból csak az egy országban lakáshoz lehet kötni. Mert miért veszítse el országgyűlési képviselőválasztói jogát az, aki Pilisről Monorra költözik, vagy az, aki Budapestről Aradra költözik. Az egyik helyen az országos érdekek talán mások, mint a másikon?

Az utolsó népszámlálás adatai szerint Budapest népességének szaporodása mögötte maradt a várokozásnak és az előző évtizedek gyarapodási ütemének. A Budapest körül levő helységek szaporodása ellenben rendkívüli méreteket öltött. Ez a jelenség összefügg a budapesti lakásviszonyoknak egészségtelen fejlődésével, de ettől eltekintve is: a nagyvárosi népességnek a környező helységekben való elhelyezkedése a nagyipari munkásösszevonásoknak egyik állandó, mindenütt visszatérő velejárója. Miután az ipari fejlődés egyelőre az ország fővárosában érezteti társadalom-átalakító hatásait erősebben, most még csak itt találkozunk az ilyenfajta vándorlások jelenségeivel. De egészen bizonyos, hogy ugyanilyen állapotok fognak keletkezni a nagyobb vidéki ipari középpontok körül is. A belső vándorlások mértékéről fogalmat adhat az 1900. évi népszámlálás adatai szerint Budapest lakosságának 47,8%-a volt odavándorlott, Temesvár lakosságának 43,2%-a, Pozsonyban ez az arányszám 31,4%, Pécsen 39,7, Aradon 34,7%, Nagyváradon 36,7%. Hasonlók a többi városi arányszámok is. Ezeket a belső vándorlásokat minden gondolkodó ember a fejlődés és gazdasági erősödés tüneteinek ismeri el. Minő logika van tehát abban az észjárásban, amely ennek a megtermékenyítő hullámnak az elsodrottjait

megakarja fosztani polgári joguktól? Az ipari munká-alkalmak gyérsége mellett munkásnak és munkáltatónak egyaránt érdeke, hogy mesterséges politikai korlátok ne akadályozzák meg a munkások szabad vándorlását. Már pedig egész kétségtelen, hogy bizonyos mértékben egy ilyen politikai jogfosztásnak, amely a lakóhely megváltoztatását a választójog elvonásával akarja büntetni, megvolna ez a hatása is. Különösen nagymérvűek ezek a belső vándorlások a munkásosztály körében, noha egyes választások előtt és után az állami tisztviselők is igen mozgékony elemmé válnak. A munkásvándorlások fokáról és méreteiről fogalmat nyerünk, ha az országos munkásbiztosító pénztár jelentésében azt olvassuk, hogy a bejelentések száma 248 millió, a kijelentéseké pedig 2,54 millió, vagyis hogy minden munkásra évente átlag 2,5 helyváltozás esik. Noha természetsszerűleg ezeknek a helyváltozásoknak túlnyomó száma munkahely és nem lakóhelyváltozást jelent, de egészen kétségtelen, hogy igen sok az olyan munkahelyváltozás is, amely lakóhely változással jár. Hogy miért rosszabb állampolgár ugyanazon ember új lakóhelyén, mint a régin, azt józan észszel megérteni nem lehet. Hogy milyen kapcsolatban van a választójog közjoga a költözködés magánjogával és magánügyével, hogy miképpen és miért függenek ezek egymástól: arra nézve észszerű okot felhozni nem lehet. Hogy a lakóhely változtatása csavargást, megbízhatatlanságot jelentene, azt aligha ismerheti el az, aki tudja, milyen általános gazdasági és szociális okok idézték elő a mi időnkben a népesség nagy mozgósítását. Akik a lakóhelyváltoztatás címén a munkásokat ki akarják rekeszteni a választójogból, azoknak figyelmébe ajánljuk, hogy olyan kóborló, nyughatatlan társadalmi osztály, mint a nagybirtokosok és nagytőkések, egyáltalán nincsen és hogy a legtétovázóbb, legviharosabb múltú betegsegélyző pénztári munkástag se változtatja annyiszor a tartózkodási helyét, mint például Tisza István gróf, akinek lakóhelyváltásairól jóformán hétről-hétre értesülünk az újságokból.

De szerfelett jellemző, hogy éppen azok követelik a leghangosabban a költözködésnek jogfosztó ténykedéssé való tételét, akik más vonatkozásban állandóan azt hangoztatják, hogy a választójog közjog, amelynek megadása vagy megtagadása nem függhet az egyes ember kívánságaitól vagy magánérdekeitől, hanem csak az állam érdekétől.

Itt ugyanavval a furcsasággal állunk szemben, amelylyel már találkozunk feljebb: akik a régi magyar jogfejlődés alapján akarják a választójog reformját megcsinálni, azok ellenzik leginkább a régi magyar törvényben megszabott korhatárt. Ez esetben pedig azok akarják a választójog urává tenni a háziurakat és a költözködést, akik a választójognak közjogi jellegét hangoztatják.

Aki a helytlakást a választójog feltételévé akarja tenni, azt még a következőkre is figyelmeztetjük: A mai büntetőtörvény bizonyos vétségek vagy bűntettek büntetését egyebek mellett a politikai jogok felfüggesztésével is sújtja. Már most az esetben, ha a törvény például azt mondaná ki, hogy választójoga csak annak volna, aki két év óta ugyanabban a helységben lakik, akkor ez a költözködő emberekre nézve a politikai jogoknak két évre való felfüggesztésével járna. Ilyenformán az a furcsa helyzet állana elő, hogy a költözködőkkel úgy bánna a törvény, mint a vétségért vagy bűntettért jogerősen elítéltekkel.

Az egy helyben lakásnak csak a községi választójogosultság megállapításánál van jogosultsága. Amikor csak kolozsvári érdekekről szavaznak, akkor a véletlenül egy-két napra ott tartózkodó budapesti embernek ne legyen szavazati joga. De hogy mi értelme van az ilyen rendelkezésnek országos joggal és országos jelentőségű ügyekre vonatkozó joggal szemben, azt megmagyarázni nem lehet. A régi magyar törvény, nyilván felismervén az országod képviselőválasztási jognak országos jellegét, a helyben lakásnak tiltó korlátját nem vette fel jogfosztásoktól egyébként csak úgy duzzadó tervezetébe.

Végül ezzel kapcsolatban meg kell említeni a következő szempontot: Még a konzervatívabb gon-

dolkodásúak is azzal a kifogással szépítgetik választójogellenes álláspontjukat, hogy az 1867. év óta kifejlődött és öntudatosná lett ipari munkásának meg kell adni a választójogot, mert ez az elem teljesen érett rá. De ugyanazok, akik így beszélnek, például a gyáriparosok, egyúttal azok is, akik a helytlakás korlátjával meg akarják hamisítani a választójog általánosságát és éppen az ipari munkásokat akarják ezen a réven kizárni a választójogból.

Mert hiszen egészen kétségtelen, hogy a helyben lakás feltételének sokkal nagyobb mértékben felel meg a falu, mint a város lakossága. A helyben lakás korlátja a város, az ipari munkásság és bizonyos mértékben a magyarság ellen szól. Ezért követelik azok a leghangosabban, akik azt állítják magukról, hogy a választójog kérdésének megoldását úgy kívánják, hogy az ipari munkásság jogokhoz, a magyarság pedig erőgyarapodáshoz jusson. Ugyanilyen város- és munkásellenes tendenciája van annak az álláspontnak, amely az önálló lakás vagy tűzhely újból teljesen magánjellegű dologával keveri össze a választójog kérdését. Ez a gondolat az angol — egyébként meglehetősen elmaradt választójogi törvényhozásból került némely szittyá fejekbe. Legnagyobb fogyatkozása az, hogy csak a gondolat magában jött el — az angol munkáslakásviszonyok nélkül. Az önálló tűzhelyes választójog Angliában is nagy igazságtalanság. De ahol sokkal magasabbak a munkabérek és alacsonyabbak a lakásbérek, mint Magyarországon, ott nincsen az az egyenesen jogszórtó általános hatása, mint nálunk. Budapesten drágább a lakás, mint Londonban, a munkás ellenben kevesebbet keres: tehát mindenképpen rosszabbak a lakásviszonyai. Megállapították, hogy ugyanaz az átlagos munkás a nemzeti szokásoknak megfelelő' átlagos lakásért Nagybritániában 100, Franciaországban csak 98, ellenben a Budapestnél olcsóbb német városokban 123 pénzegységet fizetett. Nemcsak a lakás- és munkabérek különbözősége miatt egyenesen esztelenség az angol tűzhelyvlasztójog Magyarországon, hanem a lakásviszo-

nyoknak teljesen eltérő volta miatt is. Ferenczi Imrének már idézett könyvében olvassuk: „Az angol munkásügyi hivatal kékkönyvei pontos számadatokkal igazolták azt a minden nyugat felé utazó magyar embernek feltűnő jelenséget, hogy míg Budapesten az átlagos munkás túlnyomólag egyszobás konyhás, sőt gyakran az utóbbi nélkül is szűkölködő lakásban lakik, sőt még abba is igen gyakran albérlőket vesz fel, a német nagyvárosokban túlnyomólag már három lakrészes lakást mond a magáénak és Berlint kivéve, sokkal ritkábban vesz albérlőket. Az angol és walesi városokban (Londont is ideértve) ötlakrészes családi cottage az uralkodó munkáslakás.” Budapesten 1906-ban az összes lakások 38%-ában a családtagokon kívül albérlők és ágyrajárók is laktak. Az albérlők száma 110 ezer, az ágyrajáróké 27 ezer. Ennek a városnak munkáslakásviszonyaira egyáltalán nem lehet demokratikus választójogot felépíteni: hiszen talán alig van nőtlen munkás, aki ne albérlésben lakték és igen kevés családos is, amelyik ne volna kénytelen albérlőket tartani. A lakásbérek emelkedésével arányosan növekedik az albérlők és az önálló tűzhely nélkül szűkölködők száma. A háziurak minden béremelő rohama ezrével irtaná ki a szavazókat, ha az angol módszerhez folyamodna valaki az angol viszonyok megléte nélkül. A tűzhely dolgával összekevert választójog legelső hatása az volna, hogy a budapesti munkások túlnyomó nagy száma már pusztán ezen a címen kiesnék a jogosultak sorából s a városok nagyságának arányában növekednék a kiesettek vagy kizártak száma. Minél nagyobb kultúra, gazdagság szempontjából, minél fontosabb és előrehaladottabb valamely város, annál jobban sújtaná a jogfosztás. A falu népe ellenben ezen a címen igen bőséges választójogot kapna. Csakhogy az a bökkenő, hogy ezt a szempontot és feltételt elsősorban az ipari munkásokra akarják alkalmazni, bizonyára azért, mivel ennek a feltételnek megfelelni nem tud.

Az egy helyben való lakás, az önálló tűzhely, a magas korhatár, mindezek olyan intézkedések, amelyek egyenesen a munkásosztály ellen irányulnak és

az általános választójog mivoltával nem férnek össze. Bármelyiket vizsgáljuk is tüzetesen, mind-egyik mögött a vagyontalanság ellen irányuló rendszabályt látunk, mert a mai társadalomban a létnek és munkának állandósága, helyhez kötöttsége, az egyedül bírt lakás és a hosszabb élet mind a vagyonos osztályok kiváltsága. Úgy, hogy akármelyikkel korlátozzák az általános választójogot, tulajdonképpen újra vagyonhoz kötött, vagyis censzusos választójogot teremtenek. Holott az általános választójogról mindenki elismeri, hogy az a vagyoni cenzussal nem fér össze. Csakhogy sokan nem gondolnak arra, hogy nemcsak nyílt censzus, nyíltan vagyonnossághoz vagy adófizetéshez fűzött választójog van, hanem van egy egész nagy csomó leplezett censzus is. Ilyen rejtett censzus a már ismertetteken kívül az úgynevezett kultúrcenzus, vagyis a választójog-
nak valamely szellemi kiváltsághoz, ismeretekhez való kötése is. Nálunk leginkább az írás-olvasásnak, mások az elemi iskolavégzettségnek igazolásához akarják kötni a választójogot.

A mai magyar választójog nem ismeri a szellemi cenzust. Az írni-olvasni nem tudóknak is megadja a választójogot, ha egyéb feltételeknek megfelelnek. Az 1908-ban összeírt 1;1 millió választó között körülbelül 200.000, a választóknak mintegy egyötöde írástudatlan volt. Itt tehát megint egy olyan magyar hagyományt találtunk, amelynek átvételét és tiszteletben tartását demokratikus szempontokból kívánatosnak kell tartani. Ez ellen azonban sajtóságos módon megint éppen azok foglalnak állást, akik egyébként a nemzeti hagyományok ápolását kívánják. Mondhatná azonban valaki azt, hogy a magyar törvényhozás alacsony színvonala annak a következménye, hogy a választók egyötöde írástudatlan s rossz úton jár az, aki a választójog reformjánál nem akar ennek a régi hibának a jóvátételéről gondoskodni. Már pedig súlyosabbá tenné a bajt az, aki minden húsz éves lakosnak megadná a választójogot, mert akkor az írástudatlanok száma az összes választók egyharmadára emelkednék fel. Aki így okoskodik, azt figyelmeztetnők a következő furcsa tényre:

A magyar törvényhozás munkája sohasem volt valami igen magasrendű, de viszont mindenki elismeri, hogy zülöttsége és súlyedése éppen az utóbbi évtizedben volt a legsúlyosabb. A nyolcvanas és kilencvenes években mégis voltak nagy elvi küzdelmek, komoly harcok a képviselőházban, itt-ott volt némi nyoma a világnézetek mérkőzésének s találkozunk nagystíliú törvényalkotásokkal — az egyházpolitikai törvényhozás — is. Pedig az írástudatlanok aránylagos száma a választók között régebben sokkal nagyobb volt, mint ma. A választók száma így növekedett: volt választó

1880-ban	819.000
1890-ben	846.000
1900-ban	989.000

Az összes polgári népességből írástudó volt

1880-ban	36%
1890-ben	44%
1900-ban	51%

Már most egész kétségtelen, hogy amikor a népesség 36%-a volt írástudó, akkor a választók között is sokkal kisebb volt az írástudók arányszáma, mint amikor az összes népességnek 51%-a írástudó. Vagyis, ha a képviselőház munkájának minősége és a választók írástudása között valamilyen okozati összefüggést akarunk teremteni, akkor arra a lehetetlen eredményre jutunk, hogy minél több az írástudó választó, annál alacsonyabb színvonalú, munkára annál inkább alkalmatlan lett a képviselőház! Nyilvánvaló, hogy ez az okoskodás helytelen. Akkor tehát azt kell következtetnünk, hogy a választók írás-olvasás tudása és a képviselőházak színvonala értelmi teljesítőképesége között hirdetett okozati összefüggés egyáltalán nincsen meg. Azt az érvet tehát, amely a képviselőház értelmi színvonalának védelme címén hadakozik az analfabéták választójoga ellen, a tények világánál helytállónak nem ismerhetjük el. Természetes dolog, hogy ez még nem jelenti azt, mintha az írás-olvasást politikai szempontból közömbös vagy felesleges dolognak ítélnék. Csak arra akartunk rámutatni, hogy a

választók műveltségi foka és a képviselőház értelmi színvonala között nincsen még az az összefüggés, amely a választójognak írás-olvasáshoz való fűzését még ezen szempontból is megokolná. A politikában és képviselőválasztásoknál egyáltalán nem az értelemek, hanem az érdekek mérkőzéséről van szó. S ebben a mérkőzésben nem a legjobb bölcsészeti rendszer, hanem a legerősebb érdek győzedelmeskedik. Már pedig, ha műveltsége nincsen is mindenkinek: de érdekei feltétlenül vannak s nem a műveltség vagy ismeret bemutatásáról van szó a választásoknál, hanem az érdekek érvényesítéséről. Az értelmesség, a tudás szempontja másodrendű kérdés; az nem a pártoknak egy más közötti mérkőzésében érvényesül, mint a kiválasztás szempontja, hanem ugyanazon párton belül. Ott van helye és joga az értelmesség, a tudás, a tehetség szempontjának. Nagyon rossz és a lakosság érdekeit igen rosszul szolgáló képviselőház volna az, amelyben jelen volna minden az országban meglévő intelligencia és tehetség, de hiányoznának igen fontos érdekek. Ha a bölcsészet, a művészet, mennyiségtan, államtudomány összes tanárai, ha a legelső művészek, írók és festők, feltalálók, képviselők volnának és az ország olyan gazdag volna tehetségekben, hogy kikerülne csupa tehetséges emberből egy képviselőház: az még mindig igen rossz, ha érdekes gyülekezet volna is. Ellenben az a képviselőház, amelyben minden társadalmi osztály és csoport fontosságának és számerejének arányában volna jelen, kitűnő gyülekezet volna egyetlen tudós vagy bölcsész nélkül is. Természetes dolog, hogy ebben a merevségében felállítva igen sok bírálatot hív ki ez a tan, amely az értelemnek a politikában való másodrendű szerepét vallja s a valóságban nem is igen kell ennyire szembehelyezkedni az érdek és értelem erőinek, mert minden társadalmi osztály megtermeli azokat a tehetségeket, amelyek érdekeit az értelem, tudás és ismeret fegyvereivel is tudják képviselni. De ha és ahol ez a két szempont összeütközésbe jut, ott feltétlenül az érdekek és nem az értelemnek vagy műveltségnek van meg a nagyobb joga

a politikai érvényesülésre. Ez az egyetlen meg-gondolás is elegendő arra, hogy a kultúrcenzus ellenségévé tegye az igazán demokratikus gondol-kodást. Fokozza ezt az ellenséges indulatot még az a már említett körülmény, hogy az írás-olvasás cenzusa mögött vagyoni cenzus lappang. A vagyonos osztályok tagjai között alig találni ma már írás-tudatlanokat. Legfeljebb a régiebb nemzedékek parasztgazdái között, de ezek is már kihaló félben vannak. Ellenben a vagyontalanok és kisvagyónúak között millió számra akad analfabéta. A 20 éves férfiak száma 4,3 millió, az írni-olvasni nem tudóké 1,4 millió. Ezek között csak 173 ezer olyan férfi van, aki legalább 10 korona egyenes adót fizet. A női analfabéták között pedig még nagyobb számmal akadnak proletárok. A kultúrcenzus tehát főképp a vagyontalanok ellen megy. A nagy írástudatlan-ság is a szegénységnek és az állam mulasztásai-nak, a vagyontalanokkal szemben való mostoha bánásmódjának következménye. Noha az állam 40 esztendő előtt vállalta az iskoláztatás kötelezettségét, feladatait ezen a téren igen lelkiismeretlenül tel-jesítette. Még ma sincsen elegendő iskola, még ma is iskolázatlanul nőnek fel a gyermekek százezrei. Ez az állam bűne és mulasztása. Miért akarja az ő mulasztásáért ezeket az amúgy is már megkárosi-tottakat büntetni? Vétkezett ellenük azzal, hogy nem gondoskodott iskoláztatásukról és most tetejébe még őket akarja ezért megbüntetni. Az analfabéta termelés másik nagy forrása a szegénység, az alacsony munkabérek, az életnek egyre növekedő nehézsége és drágulása. Ezek miatt kénytelenek a szülők gyermekeiket az iskola helyett műhelybe, gyárba, bányába, szántóföldre, legelőre, utcára küldeni. Gyermekmunkások százezreinek olcsó munkaerejét zsákmányolják ki gyárosok és földes urak. A felnőtt írástudatlan egyenes és közvetlen leszármazottja a gyermekmunkásnak. Furcsa, hogy ugyanazok tagadják meg az analfabétától a választó-jogot, akik akkor dolgoztatták már, amikor a törvény és a testi-lelki épség követelményei egyaránt az iskolába és nem a műhelybe küldték a gyermeket.

Az iskolát nem építő állam és a felnőttek munkáját szűkösen fizető munkáltatók tenyésztik az írástudatlanokat s éppen nekik nincsen joguk az ő bűnükért, amely a betű világosságát rabolta el sok millió dolgozó férfitől és nőtől, még a politikai jogokból való kizárás mellékbüntetésével is sújtani ezeket.

Ezek az adatok az írás-olvasás cenzusát is elfogadhatatlannak és antidemokratikusnak mutatják. Még sokkal jogfosztóbb jellege van azonban az *iskolavégzettség* cenzusának, amelyet némely részről szintén ajánlanak. Köztudomású, hogy az állam nem állított elegendő iskolát, hogy az új iskolák felállítása olyan lassú ütemben történik, hogy ezzel a gyorsasággal évtizedek múlva sem lehet lecsapolni a magyar iskolázatlanság és Írástudatlanság nagy lapját. Nyilvánvaló módon az állam mulasztásáról van szó. Kétségtelen, hogy az állam a legnagyobb zavarokba és igen súlyos válságok elé jutna, ha egy ősszel az összes iskolakötelesek eleget tennének a törvény rendelkezésének és helyüket követelnék az iskolában. Ennek az államnak gondolnia sem szabad arra, hogy az iskolavégzettséget bármilyen címen megkövetelhesse pályázóitól. Amíg az állam nem tesz eleget ebbeli köteletségének, addig nincsen joga arra, hogy másokat az ő mulasztásáért felelőssé tegyen és hátrányokkal sújtson. Pontos és hivatalos adatok nem állanak rendelkezésünkre, ha számokban akarjuk megállapítani azt a jogfosztást, amelyet az iskolavégzettséghez (négy osztályú elemi iskola) fűzött választójog jelent. De megközelítő képet kapunk róla a következő megfontolások alapján:

Magyarországon az 1900-05. évek átlagában évente 637.000 élő gyermek született. Ugyanezen évek átlagában az öt éven aluli halottak száma évente 206.000. A huszadik század első évében született gyermekek közül tehát az iskolaköteles kort megérte 431.000 gyermek; ennyinek kellett volna tehát ugyanezen korban beiratkozni 1906 őszén az iskolába és az 1910. iskolai év végén az elemi iskola negyedik osztályába járni. A legutolsó kormányjelentés szerint az 1909-10. iskolai évben

a mindennapi iskolák negyedik évfolyamát látogatta: 298.000 fiú és leány. Ha a hat és tíz év között elhalt gyermekek számát harmincezerre tesszük is — ami ezen életkornak alacsony halálozási aránya mellett inkább sok, mint kevés —, akkor is azt az eredményt kapjuk, hogy négyszázezer gyermek közül csak háromszázezer járja ki az elemi iskola négy osztályát, vagyis minden esztendőben kerekszámban százezer gyermek kerül ki úgy az életbe, hogy még a négy elemi iskolát sem végezhetette el. Ez tíz év alatt egy millió iskolavégzettség és ezen terv szerint választójog nélkül szűkölködő új polgárt jelent. Hozzájárul még ezen tervezet antidemokratikus mivoltának élesebbé tételéhez az is, hogy míg az írás-olvasás, sőt bizonyos tekintetben a vagyoni census egyik-másik formájának megszerzése lehetséges a felnőttek egy részére is, addig az iskolavégzettség megkövetelése a felnőttek előtt egyszer és mindenkorra becsukja a politikai jogok kapuját. Ebben a tekintetben ezt a feltételt még a census választójognál is rosszabbnak és kárhozatosabbnak tartjuk.

Mindezek alapján csak azt a választójogot ismerhetjük el a munkásság szempontjából kielégítőnek és demokratikusnak, amely e korlátok egyikét sem ismeri el, amely az ajtón kidobott census-választójogot burkolt formában nem csempészi be az ablakon keresztül, amely a jogfosztásnak mindegyik módjával szakít, amelyik tehát sem a férfinemhez való tartozás, sem a lakás, sem a lakóhely, sem az iskolai bizonyítványt nem akarja az állampolgári jogok legkisebbikének és legáltalánosabbikának bírójává tenni.

Vannak azután nagy számmal olyanok is, akik igen nagy fontosságot tulajdonítanak egyéb kizáró okoknak is. Késztetésen felsorolják, hogy például a vagyonbukottak, gyámság alatt állók, jogerősen elítéltek és még sok más csoportja az állampolgároknak ne gyakorolhassa választójogát. Nézetünk szerint az igazán általános választójog mellett ezeknek az egyéneknek száma olyan kevés, olyan jelentéktelen az a befolyás, amelyet a közdolgok menetére

gyakorolnak, hogy nem is érdemlik meg már számuknál fogva se azt, hogy külön törvényhozási intézkedés foglalkozzék velük. De ettől eltekintve a munkásosztály szempontjából azért is vissza kell utasítani minden ilyen korlátozási törekvést, mert a tapasztalat szerint minden ilyen korlátozás csak ürügy és jogcini arra, hogy ezeknek kiterjesztő módon való gyakorlásával és értelmezésével a munkások és általában a forradalmi osztályok törekvései ellen lehessen gáncsot vetni. A politikai büntettek vagy vétségek miatt elítéltek politikai jogainak felfüggesztése például kétségtelenül a haladás kerékkötője. Egyáltalán azt gondoljuk, hogy mint minden szabadságnak, úgy a választójog szabad és haladó szellemű megoldásának is megvannak a maga kellemetlen velejárói. Nincsen olyan nagy szabadságjog, amelynek ne volnának visszaélései és kinövései. De a tapasztalat azt mutatja, hogy ezeknek a visszaéléseknek, kellemetlenségeknek, kinövéseknek a legjobb és legbiztosabb orvosszere magának a szabadságnak nevelő, megtisztító és a szó legjobb értelmében vett szociálpedagógiai hatása. A reakciós gondolkodásmódnak legjellemzőbb vonása az, hogy a napban is a napfoltokat látja, hogy a szabadságban csak a vele való visszaélés lehetőségeire figyel, hogy a jogok kiterjesztésénél nagyobb gondja az egyidejű korlátozás is. Pedig a szabadságnak általában és a választójogi demokráciának megvan az a nagyszerű tulajdonsága, hogy — mint Lassalle szava szerint Achilles lándzsája — úgy ő is maga gyógyítja azokat a sebeket, amelyeket üt

Amikor általános választójogot mond vagy ír az ember, akkor az egész művelt világ közmegegyezése és köztudomású az egyenlő választójogot és titkos szavazást is hozzáérti vagy inkább beleérti abba a jelszóba. Csak a magyar politikusok egy részének ázsiai gondolkodásmódja és még amolyanabb erkölcsi és tisztességi érzése miatt kell ma annak, aki az általános választójogról beszél, külön is kiemelnie, hogy az általános választójog fogalmának az egyenlőség és a titkos szavazás szükségképpen velejárója.

Az általános választójog kultúrfogalom, amelynek a művelt emberiség köztudata szerint igen határozott tartalma van, Noha mint minden politikai fogalomnak, a választójog általánosságának más és más tartalma van osztályok szerint, a szabadságnak más értelmet tulajdonít az aratómunkás és a földbirtokos, a miniszter és az alárendelt hivatalnok, a gyáros és a bérmunkás: mindazonáltal van valami minimum, van valami közösség ezekben a fogalmakban és vannak intézkedések például, amelyek egyetlen társadalmi osztály szabadságfogalmába sem férnek bele. így a választójog általánossága is más tartalmat nyer a munkásosztály szájában és mást a vagyonosok felfogása szerint. A munkásosztály csak azt a választójogot ismeri el általánosnak, a melynek a húsz éves életkoron kívül más korlátja nincsen; de elismeri, hogy más társadalmi osztályok szempontjából más tartalmat is lehet adni a választójog általánosságának. így például még általánosnak lehet nevezni azt a választójogot, amely a 24-ik évet és a férfinemhez való tartozást teszi a választójog feltételévé. Ámde minden más megszorítás végső elemzésben vagyoni cenzus és a vagyoni cenzus meg az általános választójog egymást kizáró fogalmak. Ebből a szempontból az eddigi magyar választójogi törvényjavaslatok, úgy a Kristóffy-féle, s még inkább az Andrássy-féle javaslat, nem állottak az általános választójog elvi alapján. A művelt emberiség köztudatával való rut visszaélés segítségével nevezhette például gróf Andrássy Gyula a többes szavazat és nyílt szavazás elveire felépített választójogi tervezetét az általános választójog megvalósításának. Az általános választójognak az *egyenlő szavazati jog* feltétlen járuléka. Az egyenlő szavazati jog elve megköveteli, hogy minden egyes szavazónak csak egy szavazata legyen. *One man, one vote* — egy ember, egy szavazat — az egyenlő szavazati jog világelve. Hogy a kerületek beosztása ne teremtsen rejtett többes szavazatokat, ne semmisítse meg a kerületi beosztás egyenlőtlensége által a törvényben kimondott szavazati jogot: ez egy más, épp oly fontos követelés.

Az egyenlő szavazati jog ellen avval szoktak érvelni, hogy mivel az emberek műveltségben, tehetőségben, vagyonban nem egyenlők, nem illeti meg őket egyenlő jog sem. A természet sem alkotta egyformára az embereket, az egyenlőség gondolata tebát ellenkezik az emberi természettel is és hogy ha az emberek erőszakolják is intézményeikben az egyenlőséget: az emberi természet alapjával, a természetes kiválasztás nagy természeti törvényével ellenkező egyenlősítési mánia úgylis csődöt mond.

Akik így okoskodnak, azok megfeledkeznek arról, hogy a *jogegyenlőség nem az embereket akarja egyenlőkké tenni, hanem az életfeltételeket*, nem az emberek egyenlővé tételére törekszik, hanem arra, hogy a gyengébb gyengeségét ne tetőzze még azzal, hogy nehezebb feltételek között indítja neki az életnek, mint az erősebbet. Másrészt még azt is meg kell jegyezni ezzel szemben, hogy a természeti és társadalmi egyenlőség két egymástól igen lényeges pontokban különböző dolog. Hogy az egyenlőtlenség természeti tényéből még korántsem következik annak helyes volta, hogy az egész emberi fejlődés a természettől való eltávolodásban és a természetadta életfeltételek megváltoztatásában áll. Aki az egyenlőség gondolata és követelése ellen az ősi természeti állapotra való hivatkozással hadakozik, annak logikusan búzát kellene ennie és nem kenyeret, árpát ennie és nem sört innia, mezítelenül kellene járnia a világban, mezőn vagy legfeljebb barlangokban szabadna hálnia, sötétben nem szabadna világot gyűjtania, mivel mindezek a dolgok ellenkezik a természettel és emberi csinálmányok, mivel mindez azoknak az életfeltételeknek a megváltoztatása, amelyek közé a természet helyezte az embert.

Az egyenlő választójog ellen még azzal az érveléssel is szoktak küzdeni, hogy mivel a vagyonos és művelt emberek kevesebben vannak, mint a műveletlenek és vagyontalanok, emezek teljesen elvesznek az egyenlő szavazati jogtól a kultúra vetéseire zúdított áradatban. Akik így beszélnek, azok a választójog kérdését kiszakítják a szociális élet összefüggéséből és csak önmagában veszik szem-

ügyre. Ennél az elszigetelt nézésnél tényleg visszatekintőnek tűnhetik fel, hogy az Írástudatlan napszámossal ugyanakkora befolyása legyen a közügyekre, mint a politikai élet minden területét ismerő és átkutató tudósak. Ámde csak a legfelületebb néző szemében jelentkeznek így a dolgok. Hiába van valamely vállalat igazgatójának és munkásának egyenlő szavazati joga; a vállalat igazgatójának politikai, gazdasági és társadalmi helyzetéi fogva módjában áll közvetlenül sokkal nagyobb befolyást gyakorolni a közügyek menetére, mint a vele szavazati jogban egyébként egyenlő munkásnak. A tudósak és a napszámossal egy szavazata van csak: de a tudomány emberének rendelkezésére állnak a meggyőzés fegyverei, amelyekkel a maga véleményére vagy pártjára terelheti az emberek ezreit és neki így, még ha esetleg egyáltalán nem is volna szavazati joga, több befolyása lehet a politikára, mint a szavazati joggal felruházott munkásoknak. Egy nagy és elterjedt lap cikkírója csak egy szavazattal vesz részt a választásokban; de azért mindenki belátja, hogy a lap szedőjével szemben annak az íróknak vagy kiadóknak sok ezerszeres többes szavazata van. Ami kiválóság, nagyobb erő él az emberekben, az nem vész el az egyenlő szavazati jog mellett sem, legfeljebb dolgoznia, megnyilatkoznia kell, hogy érvényesüljön. A nagyobb értelemnek, a több tudásnak ki kell mennie a nép közé, fel kell világosítania, meg kell kísérelnie a nép megnyerését: szóval be kell lépnie a gondolatok, világnézetek, meggyőződések, érdekek létért való harcában és a politikai agitáció eszközeivel be kell igazolnia életképességét és kiválóságát. Csak a lusta, a népről tudomást venni nem akaró; otthon ülő igazságok és érdekek számára teszi lehetetlenné az érvényesülést a politikai egyenlőség uralma — de ezért a kiválóságért igazán nem kár. És ha az egyenlő választójog kiküszöböli a politikai életből ezeket a vérszegény és üvegházi szempontokat, ha összetöri és elsöpri azokat a pártokat, amelyeknek létalapja nem reális életszükségletekben van, ha elzárja a politika szín-

padát azok elől a törekvések elől, amelyeket a agitáció fegyvereivel nem lehet igazolni és megerősíteni: ezek nem fogyatkozásai, hanem legkitűnőbb előnyei a politikai jogegyenlőségnek.

Az egyenlő választójog uralma alatt minden politikai érdeknek és törekvésnek meg van adva a lehetőség, hogy a többséget megszerezze a maga számára. Mivel pedig parlamentáris kormányrendszer mellett a többség megszerzése egyúttal az érdekek érvényesülését is jelenti: nem lehet jogosnak elismerni azt a panaszt, hogy az egyenlő választójog megakadályozza a vagyonos és műveltnek nevezett társadalmi osztályok politikai érvényesülését. Minden elméleti meggondolásnál világosabban mutatja ennek az aggodalomnak alaptalanságát az a tény, hogy az általános választójog rendszere mellett, amely némely államokban már egy fél századnál hosszabb idő óta érvényben van, még sehol sem sikerült a vagyontalan néposztályoknak a törvényhozó hatalmat maguknak megszerezniök. Igaz, hogy ezen eredményt jórészt annak is lehet tulajdonítani, hogy a *választójog egyenlőségét a kerületi beosztás egyenlőtlenége* ellensúlyozza; valamint annak is, hogy az egyenlő választójog teljes kihasználását számos szabadságjognak korlátozott volta vagy teljes hiánya szerfölött megnehezíti.

Ha mindezen ellenvetések után is valaki a vagyonos osztályok politikai kisajátításától félne az egyenlő választójog mellett, akkor annak figyelmét arra kell felhívni, hogy a számbelileg kisebbségben lévő vagyonosok védelmét igen kitűnően elvégzi az *arányos képviseleti rendszer*, amely általában gondoskodik a kisebbségek védelméről. Ennek behozatala elhárítja azt a nézetünk szerint alaptalan és képzelt veszedelmet, hogy a vagyonos osztályok az egyenlő választójog mellett nem tudnak számukhoz és fontosságukhoz mérten parlamenti képviseletre szert tenni, de egyúttal demokratikus irányban is tovább fejleszti a választójogot. Mert hiszen az arányos képviseleti rendszer a kisebbségek képviseletéről megfelelő módon gondoskodik. A vagyonos osztályoknak annál inkább kellene követelniök ennek

a választási rendszernek a behozatalát, mert itt egy olyan, a vagyonos osztályok érdekeit is szolgáló követelésről van szó, amely egyúttal a társadalmi fejlődésnek és a demokratikus haladásnak is javára válik. Az arányos képviseleti rendszernek rövidre fogott alapelvei a következők:

Minden választókerület több képviselőt választ. A választás előtt minden párt köteles jelöltjeinek lajstromát a választást vezető hatóságnak bemutatni. A választás befejezte után megállapítják az egyes lajstromokra esett szavazatok számát. A kerületeknek az egyes pártok között való szétosztása oly módon történik, hogy minden egyes párt annyi kerületet kap, ahányszor az ő névsorára esett szavazatok számában benne van az a minimális szavazatszám, amely szükséges ahoz, hogy valamely kerület meghódítható legyen. Ugyanazon lajstrom jelöltjei között a jelölés sorrendje szerint osztják szét a kerületeket.

Az európai államok közül többek közt Belgiumban van érvényben az arányos képviseleti rendszer és egy példa tegye világosabbá az arányos képviseleti rendszer lényegét. A belga választási törvény szerint Brüsszel városa egyetlen választókerület, amely azonban nem egy, hanem tizennyolc képviselőt választ. Az egyes pártok között az 1900-iki választásnál így oszlottak meg a szavazatok:

A klerikális lajstrom	89.964
A szociáldemokrata lajstrom	59.389
A szabadelvű lajstrom	32.383
A haladóparti lajstrom	24.185
A kereszténydemokrata lajstrom	10.178
A független lajstrom	9.818

szavazatot kapott. Ahoz, hogy valamely párt legalább egy képviselőt választhasson, 10.794 szavazat kívántatik meg. Ez a szám 8-szor foglaltatik a klerikális, 5-ször a szociáldemokrata, 3 ször a szabadelvű és 2-szer a haladóparti szavazatokban. S ehez képest mindegyik párt ugyanennyi mandátumot kapott. A klerikális lajstromnak első 8,

szociáldemokrata lajstromnak első 5 jelöltje lett képviselő és így tovább.¹

Aki számára a választójog nem cél, hanem eszköz, még pedig egy új politikának és a politikai hatalom másnemű eloszlásának az eszköze, az nem elégedhetik meg avval, hogy a választójogot terjedelmében megváltoztatja, hogy az összes emberkört ért lakosságot felruházza választójoggal, hanem gondoskodnia kell arról is, hogy ezt az új jogot fel is lehessen használni és érvényesíteni is lehessen a politikai hatalmi viszonyok átalakítására. Az új törvényhozásnak gondoskodnia kell arról, hogy a megszerzett jogot mindenki szabadon és érdekeinek, meggyőződéseinek megfelelő módon gyakorolhassa. Ma már nem lehet vita tárgya, hogy a választójog szabad gyakorlásának elengedhetetlen feltétele a *községenkénti*, decentralizált szavazás és a *szavazás titkossága*.

A választás aktusának a választó lakhelyén való elrendelése multhatatlanul szükséges az általános választójog mellett. Teljességgel lehetetlen a széleskörű választójog mellett a választást a kerület székhelyén lefolytatni, mert annyi választónak a szavazás színhelyére való szállítása, valamint egy vagy néhány szavazatszedő bizottság előtt való lefolytatása, mint amennyivel az általános választójog mellett számolni kell, teljesen lehetetlen. Meg kell jegyezni még azt is, hogy a választás színhelyére való szállítás a vesztegetésnek és a korrupció más egyéb fajtáinak ajtót, kaput nyit. S mivel kétségtelül igen nagy költségekkel, pl. a választók egész napi munkabérének elvesztésével van összekötve, bizonyos tekintetben olyan hatása van, mint a vagyoncenzusnak. Kevés munkástól vagy dolgozó embertől lehet megkövetelni azt, hogy szavazati jogának gyakorlását egész napi munkájának elvesztésével fizesse meg. Másrészt pedig mivel az odaszállítás költségei bizonyos tekintetben minden választójog mellett a jelöltre háramlanának s ezek

¹ Lásd Kunfi Zsigmond: A magyar—belga választójog. Szocializmus, II. évfolyam 19. számát.

a költségek a magyar választási tapasztalatok szerint szerfölött nagyok, a mai rendszer fentartása a választhatóságot a vagyonos osztályok hozzátartozóinak kiváltságává tenné. Amíg például a községenkénti és erősen decentralizált választói eljárás mellett azt látjuk, hogy Németországnak egyes kerületeiben a 7 órás választási idő alatt több mint százezer választó is minden zavar, vagy akadály nélkül le tud szavazni, addig Magyarországon, a választókerület középpontján végbe menő választások hazájában, sokszor ezer választónak leszavaztatása is belenyúlik a másik napba. De más egyéb szempontok is szólnak a községenként! és erősen decentralizált választás mellett. Ezek közül a legjelentősebb az, hogy a választási eljárás ellenőrzése, mindennemű visszaélések megakadályozása sokkal könnyebb ott, ahol a választók és a választást vezető kölcsönösen ismerik és ellenőrizhetik egymást.

A választójog szabad gyakorlásának másik mulhatatlan feltétele *a szavazás titkossága*.

Nincsen állam Európában, amelynek parlamenti kormányrendszere volna, ahol a szavazás nyíltan menne végbe. *Belgium, a szavazás titkosságát a legtökéletesebben biztosítja*. 1901-ben törölték el az utolsó európai államban, Dániában a nyílt szavazást és ma Magyarországot említik a politikai kézikönyvek mint a nyílt szavazásnak valamely régi világból utoljára itt maradt bölényét. Görögországban, Szerbiában, Bulgáriában, Romániában, Spanyolországban, Portugáliában, Hollandiában, Luxemburgban — hogy, a nagy európai államokról, az Amerikai Egyesült-Államokról és Ausztráliáról ne is szóljunk — mindenütt titkos szavazás van érvényben.

De ezentúl az apró német államokban, Bajorországban, Württembergben, Badenben, Hessenben, Anhaltban, Schaumburg-Lippeben, Szászországban szintén titkos a szavazás. A német államok közül, egy-két jelentéktelent nem számítva, egyedül a porosz tartománygyűlési szavazás folyik nyilvánosan, annak a szavazati jognak a folyományaképpen,

amelyet Bismarck a világ leggyalázatosabb választójogi rendszerének nevezett. Ezt a választójogot azonban 1849-ben tették ilyenné és ezzel szemben ott van a porosz állampolgárok számára a birodalmi gyűlési választójog titkossága. Hogy új és mély választójogi reformálás mellett valahol a nyílt szavazás tartassék meg, erre nincsen példa az európai államok történetében.

Ha Görögország népe már 1864-ben, ha a román nép már 1884-ben, ha Szerbia népe már 1888-ban, ha Bolgárország népe már 1897-ben elég érett és elég megnyugtató volt arra, hogy politikai jogait a nyilvánosságnak úgynevezett ellenőrzése nélkül, vagyis titkos szavazás útján gyakorolhassa; ha konzervatív és szabadelvű államférfiak a gazdag, művelt és politikailag oly annyira fejlett angol népről sem tételezhették fel, hogy nyílt szavazás mellett csak meggyőződésének szavát fogja követni és ezért már 1872-ben törvénybe iktatták a titkos szavazást: akkor mi jupon tételezték fel Magyarország népéről, *hogy még nincs olyan érett, mint aminők két és három, évtized előtt voltak a balkáni kecskepásztorok* és hogy másrészt nagyobb benne a függetlenség érzése, mint Angolország népében.

Az összes művelt, sőt még a parlamentárisán kormányzott balkáni népeknek egyhangú tapasztalatai a titkos szavazás mellett szólnak.

A magyar választások, amelyekben nem a meggyőződés, de a pénz, pálinka, szolgabíró választ európai hírességüekké lettek és méltán keltették fel az elszörnyűködés érzését világszerte. A választási visszaélések ellen csak egy orvosszer van, a titkos szavazás. Ezt még oly konzervatív érzésű író is kénytelen elismerni, aminő például G. Mayer, aki „Das parlamentarische Wahlrecht” című munkájában megírja, hogy a hihetetlen mérvű angol választási visszaéléseket a titkos szavazás gyökeresen kiirtotta. És ezenfelül is kétségbenvonhatatlan tény, hogy a vesztegetés hivatalbeli befolyásolás, a gazdasági függés ezerféle fajtájának politikai célokra való felhasználása mindenütt csökkent, ahol a nyílt szavazásról a titkosra tértek át, még pedig annál

inkább csökkent minél alapoabban biztosították a szavazás titkosságát.

Ezzel szemben konzervatív írók azt hangoztatják, hogy Magyarországon egyrészt a nép nem elég érett a választás titkosságára, másrészt pedig, hogy a *titkos szavazás ellenkezik a magyar nép nyílt természetével.*

Ötven-hatvan esztendő tapasztalat bizonyítja, hogy a titkos szavazás nincsen ellentétben egyetlen *európai népek* természetével sem. Aki azt állítja, hogy a magyar nép természetével nem fér össze, az *egyúttal kiközösíti a magyar népet az európai népek nagy családjából* és a barbárság, ázsiai vadság bélyegét süti rá. Földművelő és iparos, fejlett és visszamaradt, román és germán, szláv és angolszász népek lakta államokban sehol sem ellenkezik a nép természetével a titkos szavazás. Hol van hát a magyar nép természetének az a rejtelmes, titokzatos vonása, amely a mindenütt meghonosodott és kitűnően bevált intézményt éppen ránk nézve teszi alkalmatlanná? Megkövesedett agyú emberek azt mondták s mondják, hogy a titkos szavazás nem fér össze a magyar ember nyílt szókimondásával és bátorságával. De hát talán azt mégsem lehet állítani hogy az angolok mind hazugok, a franciák mind képmutatók s a németek gyávák. És azonfelül furcsa az is, hogy a magyar természet és a titkosság össze nem férő voltáról szóló elméletet csak akkor fedezték fel, amikor a népjogok kiterjesztéséről van szó. A magyar képviselőházzal az ezen elmélettel hadakozó urak bizonyára azt mondják, hogy az a magyar nemzeti jellemnek hű kifejezője. Ennek ellenére ez a képviselőház titkos szavazás útján választja tisztviselőit, elnökeit, jegyzőit. Ugyancsak titkos szavazás útján választja a képviselőház például a delegáció tagjait, valamint a bizottsági tagokat. A mai országgyűlési képviselőválasztók egyúttal a *vármegyei törvényhatósági bizottságok* tagjait is választják. Ezen minőségükben titkosan szavaznak. Továbbá a falvakban a *községi képviselőtestületi* választásoknál minden adófizetőnek van választójoga és a szavazás *titkosan* történik,

A vármegyei tisztviselőket *titkos* szavazás útján választják. Az *esküdtek titkos* szavazás útján állapítják meg, bűnös-e a vádlott, avagy sem? Már most, ha a titkos szavazás ellenkezik a magyar ember természetével, miért van meg ezen intézményekben? Ha meg nem ellenkezik, akkor miért nem akarják az országgyűlési képviselőválasztásoknál is behozni? A képviselő, amikor a képviselőház elnökére szavaz, ment a nyilvánosság ellenőrzésétől. Bizonyára azért mentesítette ez alól a törvényhozó, mivel azt akarta, hogy szabadon, függetlenül, minden kényszer nyomásától menten szavazhasson és mert az *ilyen szavazás nyilvánosan nincsen biztosítva*. Milyen címen akarják ugyanazok a képviselők, akik ezt a jogot a maguk számára igénybeveszik, megfosztani a szavazás jogától a néptömegeket? Milyen címen tételezhetik ezek fel azt, hogy a néptömegek magyar nemzeti természetét sérti az, ami nem sérti az övéket? De hát igazán nem érdemes komolyan beszélni és még több szót vesztegetni erre a dologra és ahol érvelni akarnak ilyen „érvekkel” a titkosság ellen, ott elég arra hivatkozni, hogy *a titkosság olyan nemzetközi vonása a választójognak, amely művelt népek természetével nem ellenkezik és hogy a magyar intézményekben is megvan ez*.

Ugyanilyen komoly és tartalmas érv az, amely szerint nincs szükség a titkosságra, mert a bátor és meggyőződéses ember *nyílt szavazás mellett is meggyőződését* kiveti, aki pedig olyan gyáva, hogy nyíltan nem mer meggyőződése mellett állást foglalni, az gyenge jellemű ember, aki nem is érdemli meg a szavazati jogot. Ez az okoskodás a szavazati jogot a *válasza bátorságára* alapítja. Pedig a választás nem arra 'aló, hogy valami nagy tömegvizsga formájában bizonyítványt állítsanak ki a választók bátorságára, hanem arra való, hogy a választók érdekeiket érvényesítsék és az államhatalmat ezen érdeke érvényesítését előmozdító módon befolyásolják. A választás nem valamely iskola évváró vizsgálata, ahol a növendékek — a választók — erkölcsi magaviseletből osztályzatot

kapnak. Ha valaki a választás alkalmával osztályzatot kap, az csak az állam, a pártok, a jelöltek lehetnek, de semmiesetre sem a választók. Ha a nyílt szavazásnak az a következménye, hogy a nem bátor választók elmaradnak és ha a törvényhozás ezt a következményt előre látva hozza be a nyílt szavazást, akkor a nyílt szavazás a választójognak igen nagymérvű szűkítését eredményezi. Akik a nyílt szavazás mellett állást foglalnak, azoknak olyan választói törvényt kellene hozni, amelyik kimondja, hogy választójoga van mindenkinek, aki bizonyos feltételeknek megfelel és *azonfelül még bátor ember*. A nyílt szavazás a megadott szavazatok nagy részének egyenes elkobzására, vagy kijátszására és a legnyíltabb pártpolitikai érdekek szolgálására való. A nyílt szavazás menthetetlenül előidézi azt, hogy a választóknak igen nagy tömege nem gyakorolja a választójogát, még pedig éppen azok a választók, akik a politikai és gazdasági hatalom birtokosaival szemben foglalnának állást. Nyílt szavazás mellett a kormánypárti szavazók mind leszavaznak, csak az ellenzéki hadsorok ritkulnak meg. *Í* választás szabadságát a mai politikai és gazdasági viszonyok uralma alatt csakis a becsületesen megvalósított *titkosság* biztosíthatja; *a választásnak a szabadságát a nyílt szavazás a legbiztosabban elkobozza.*

Vajjon szabadon gyakorolja-e szavazati jogát az az állami tisztviselő, aki tudja, hogy felettes hatósága számon tartja szavazatát s ha „jól” szavaz, gyorsabb előmenetel, ha „rosszul” szavaz, áthelyezés vagy mellőzés lesz politikai jogai „szabad” gyakorlásának gyümölcse?

Vajjon szabadon gyakorolja-e szavazati jogát az az ügyvéd, aki tudja, hogy elveszíti más politikai meggyőződésű klienseinek egy részét, ha nem úgy szavaz, mint ezek kívánnák?

Vajjon szabadon gyakorolja szavazati jogát az a gyáros, aki szubvenciót húz a kormánytól és számolnia kell ezen szubvenció elvesztésével ellenzéki szavazása esetén?

Vajjon szabadon gyakorolja-e szavazati jogát az a falusi gazda, akinek az antiklerikális jelöltre való sza-

vazása esetén készen kell lennie arra, hogy a pap ki-prédikálja a templomban, nem engedi a szentségekhez járulni őt, vagy valamelyik hozzátartozóját és ellene uszítja a gyóntatószékből feleségét vagy leányát?

Vajjon szabadon gyakorolja-e szavazati jogát az a kereskedő, akinek a bank vagy a takarékpénztár felmondja a kölcsönét, megóvatolja a váltóit, ha nem szavaz a kormány jelöltjére?

Vajjon szabadon gyakorolja-e szavazati jogát az a munkásnegyedben lakó szatócs, akinek számolnia kell azzal, hogy bojkott alá helyezik, ha nem szavaz a munkáspárt jelöltjére?

Vajjon szabadon gyakorolja-e szavazati jogát az a gazdatiszt, az a zsellér, az a földmunkás, aki, ha nem szavaz a földesúr jelöltjére, aki igen sokszor önmagát jelöli, mindenféle üldöztetést vagy károsodást idéz fejére?

Ezen befolyások pedig mind érvényesülnek Nyílt szavazás esetén, ezek mind ellene dolgoznak annak, hogy a szavazás a meggyőződésnek és ne ezeknek a nem politikai érdekeknek eredménye legyen. *A nyílt szavazás a meggyőződést kirekeszti a politikai harcból,* megfosztja minden jelentőségéből és a *politikai meggyőződés szavazat-szerző erejét a politikai és gazdasági függés százféle módjával helyettesíti.* A szavazót, akit a titkos szavazás esetén a politikai meggyőződés belső ereje hajt, a nyílt szavazásnál pillanatnyi érdekeinek és függő helyzetének drótya rángatják ide-oda. Azok a politikai pártok, amelyek a hatalomnak kisebb vagy nagyobb elemét tartják a kezükben, nyílt szavazás esetén fel vannak mentve az alól, hogy agitáljanak a választók meggyőzése céljából; azok fel vannak mentve az alól, hogy eszméik igazságáról az általuk képviselt érdekek jogosságáról meggyőzzék az embereket: azoknak erre nincs szükségük, mert *a politikai és gazdasági befolyásolás' előnyök remélése, károsodástól való félelem jobban biztosítja az emberek túlnyomó nagy részénél a szavazás milyenségét, semmint az agitáció, felvilágosítás, a meggyőzés.*

Azonban ez az embereknek csak nagy többségére érvényes, nem mindannyira. Van igen sok ember,

aki akkor sem cselekszik meggyőződése ellenére, ha ebből veszélyek haramiának reá, vagy súlyosan megkárosodik. A gyöngé meggyőződésűek, a gerinctelenek, a puhányok, ezek nyílt szavazás esetén mind helyükön vannak, mivel rájuk nézve a választás nem politikai nézetekbe burkolt nagy *osztály-érdekek csatája*, hanem *kicsinyes személyi érdekek érvényesítésének* alkalma. A nyílt szavazás tehát feltétlenül megszólaltatja a választók tömegéből a megbízhatatlanabb, gyengébb jellemű, erkölcsileg értéktelenebb elemeket.

A becsületes és meggyőződéses embereknek egy részét azonban távol tartja a szavazástól és így tényleg megfosztja politikai jogaik gyakorlásának lehetőségétől őket. Mert ha arra nincs is erő és bátorság bennük, hogy azon hatalom ellen szavazzanak, amelytől függnék, annyi erő és bátorság van bennük, hogy ne szavazzanak meggyőződésük ellen. *A nyílt szavazás tehát prémium jellegével bír* a gerinctelenek és meggyőződés nélkül valók, a megvásárolhatók és mindenre kaphatók számára, ellenben sorompóként hat azokkal szemben, akik becsülik és tartják még valamennyire önmagukat. Nem kell hosszabban bizonyítani, hogy ennek a csoportnak az emberei túlnyomó mértékben a polgárság műveltebb rétegeiből, a lateiner-világból, a hivatalnokok egy részéből kerül ki. Ezek nagy részének érdekei ellentétesek a ma Magyarországon uralkodó hatalmak érdekeivel, tehát ha szabadon gyakorolhatnák szavazati jogukat, ezek ellen szavaznának, de viszont éppen ezeknek a rétegeknek függése igen nagy s nincsen meg bennök a meggyőződésnek és politikai bátorságnak az a robusztus ereje, amely megvan a szervezett munkásságban. Úgy, hogy előrelátható, hogy a nyílt szavazás esetén ezek a rétegek távol maradnának a választási harctól és így *első hatásaképpen éppen az „intelligenciát” fosztja meg egyenesen szavazati jogától.*

A becsületes és meggyőződéses emberek másik része, az épperincűek és erősek túlmennek ezen és minden függőség ellenére, minden nyomás, kecsgetetés

ellenére úgy szavaznak, amint meggyőződésük ezt nekik diktálja. De ezek azután töméntelen üldöztetésnek, bajnak, hátránynak vannak kitéve éppen politikai és emberi szempontból való értékesebb voltuk miatt. S ez annyi elkeseredéssel, gyűlölettel, a politikai harcnak *olyan nagy és mélyreható elmérgesedésével* van összekötve, amely megrontja a társadalmi életet és tőrhetetlenül elvadítja a közéletet. A politikai harc, amely a titkos szavazás révén művelt és civilizált formákat vesz fel, a nyílt szavazás által barbárrá, középkorúvá fajult el.

A nyílt szavazástól elválaszthatatlan a vesztegetés, a szavazat-vásárlás, a befolyásolás minden fajtája. Ez azonban csak egyik hatása ennek a választójogi rendszernek. Ebből következő másik hatására is rá kell mutatni. Azt, hogy *a választhatóságot* a nagyvagyonú emberek kiváltságává teszi. A cenzusos választójogi rendszerekben az aktív és passzív választójog rendszerint összeesik. Ez azonban csak a törvény betűje szerint van így. Valóságban nem választható minden választó, hanem csak az, akinek van elég vagyona az alkotmányos, költségek fődőzésére. Hiába állapítja meg a törvény minden választónak választhatóságát. Igazában csak az választható, akinek legalább 10.000. forintja volt választási költségekre. Ezen az összegben alul szóba sem állott a főkortes a jelöltségre váróval és így az alkotmányos költségek igen magas választhatási cenzust jelentettek tulajdonképpen. A mai magyar választójog ilyenformán kettős cenzust tartalmazott: egy bevallottat a választók és egy leplezettet a választhatók számára. A választás jogával a vagyonnal bíró társadalmi osztályokat ruházta fel; a választhatóság jogával csak *a gazdag embereket*, avagy azokat *az üzletembereket*, akik számára a képviselőválasztási kiadások üzleti költség számába mentek. Ez a körülmény egyik főelőidézője annak az állapotnak, hogy mágnásokon, földbirtokosokon, papokon kívül kereskedő, közbenjáró, üzérkedő ügyvédek teszik ki a magyar képviselőház zömét.

A választójog kiterjesztése nyílt szavazás mellett még rosszabbá tenné ezeket az állapotokat. Ugyanis

ez esetben óriási módon megnövekedik a megvásárolható választók tömege és a *képviselőválasztást ipar üzemköltségei* kétszeresére, háromszorosára fognak emelkedni. Ez nem jelenti azt, hogy az új választók mind megvásárolhatók lesznek, hanem csak azt, hogy az egész világ tapasztalata szerint a nyílt szavazástól elválaszthatatlan a lélekvásárlás. A megvásárolhatók tömegének ez a növekedése és az alkotmányos költségeknek ezzel párhuzamos emelkedése nagy általánosságban a *leggazdagabb vagy leglelküismeretlenebb kufárok kiváltságává tenné* a képviselőiséget és a vagyontalan emberek előtt az esetek túlnyomó számában becsukná a képviselőház kapuit. Általános választójog és nyílt szavazás a képviselő választási árszabálynak legalább 200%-os emelkedését jelentené, mert nem túlzás az a feltevés, hogy ha a mai 1 millió szavazat mellett 10.000 forintnál kezdődött egy kerület, akkor 4 millió szavazat mellett 30.000 forint lenne a legkisebb képviselőválasztási munkabér. Már pedig a magyarországi pénzügyi és gazdasági viszonyok mellett ez oly nagy összeg, amelyet csak a legvagyonosabb emberek vagy igen nagy haszonra dolgozó jogász-kereskedők ruházhatnak be.

Vagyis előrelátható, hogy nyílt szavazás mellett a nagybirtokosság és a nagyipari meg a pénzügyi tőke *kisajátítaná az összes kerületek háromnegyed részét* és így a képviselők már vagyoni helyzetüknél, társadalmi hovatartozásuk tényénél fogva is alig *tízezer* ember érdekeit képviselnék. Az ilyen „reform”-nál sokkal egyenesebb, rövidebb és tisztesegebb dolog volna a törvényben kimondani, hogy a képviselők háromnegyed részét az Omge, a budapesti kereskedelmi kamara és a börzetaács választják, saját, legtöbb adót fizető tagjaik közül. Nyílt szavazás mellett a demokratikus reform eredménye az volna, hogy a képviselőház még sokkal inkább *plutokratikusabbá* válnék, mint aminő ma.

Másrészt az is bizonyos, hogy az üzérkedő, anyagi hasznot hajhászó kis üzérek helyett bevonulna a képviselőházba a nagy stílben dolgozó üzletember. Az üzemköltségeknek szörnyű megnövekedése rá-

kényszeríténé a képviselők egy részét a mainál sokkal hatásosabb és szaporábban termő közgazdasági tevékenységre. A kis üzletek helyére lépne a nagy panama és *a földjáraadék élvezője, a kuponokat vágó részvényes* me lett *a modern ipari és kereskedelmi rablólovag* lenne a harmadik jellemzetes alakja a megújíhódott Magyarországnak,

Lenne a kerületeknek két csoportja, amelyikben nem pénz választana pénzeszsákat, telekkönyvet és üzleti fortélyt. Az egyik csoportja ezeknek a kerületeknek ott lenne, ahol a kormány a tőle függő elemeket a hivatalos hatalom minden eszközével kényszeríténé és presszionálná, hogy pénz nélkül válasszák meg a kormány jelöltjeit. A pálinka- és szavazat-árszabás helyett ezeket a kerületeket a kormányhatalomnak befolyása foglalná el majd és ezekből a kerületekből jutnának majd be a „tisza” képviselők.

A kerületek második csoportjából az erős meggyőződésű és bátor választók küldenének képviselőket, akiket sem a pénz nem tántorít meg, sem a hatalom és erőszak nem félemlít meg. Ilyent azonban a szociáldemokrata munkásságon kívül csak nagyon keveset látni országszerte. Úgy, hogy ezekből a kerületekből választott képviselők elenyésző kisebbségben lennének azokkal szemben, akik nem a közérdeket, hanem a magánérdeket, nem a népet, hanem csak a saját vagyonukat és a demokrácián való erőszaktételt és a demokrácia megbecstelenítését képviselnék majd abban a parlamentben, amelynek a feudalizmus romjait kellene eltakarítani és a nép uralmának épületét megépíteni ebben az országban.

A titkos szavazás ellen azzal is szoktak érvelni, hogy hiába mondja ki a törvény a szavazás titkoságát, azért mégis mindenütt sikerül megtudni az érdekelteknek, hogy ki kire szavazott. A titkos szavazás tehát nem biztosíték, mivel nem védi meg tökéletesen a választó inkognitóját.

Arról az oldalról hallatszik ez az érvelés, amelynek azért nem kellett az általános választójog, mivel az általános választójogból kikerült képviselő-

házat is — feloszlathatja az uralkodó. Ezek a férfiak nem azt a természetes, magától értetődő következtetést vonták le ebből, hogy korlátozni kell az uralkodó képviselőház-feloszlató jogát, hanem azt, hogy — nem kell az általános választójog.

Ugyanígy érvelnek a titkossággal szemben is. A titkos szavazást némely helyeken kijátszák, tehát hadat kell üzeni a titkosság elvének, nem pedig azoknak a visszaéléseknek, amelyek megromtják. Minek törvényben kimondani a titkosság elvét, ha a valóságban mégis kijátszák azt?

Ugyanezen okoskodás szerint azt a kérdést is fel lehetne tenni: Miért törvényben kimondani azt, hogy ölni, lopni, gyújtogatni nem szabad, amikor akadnak emberek, akik a törvény ellenére is ölnek, lopnak, gyújtogatnak? Egyáltalán mire való a törvények védekezése a visszaélések ezernyi faja és változata ellen, amikor az emberi leleményesség és szükség túljár valamennyien?

A választási összes visszaélések megszüntetése nem várható a titkos szavazás elrendelésétől. Nem is arról van szó, hogy a titkos szavazás minden politikai visszaélést megszüntet. De ezt nem is állítja senki. A titkosság legtökéletesebb biztosítása mellett is a népakaratról hamis képet ad az olyan választás, amelyhez a szavazók lajstromát meghamisították. De a következő két dolgot nem tagadhatja: azt, *hogy a választási visszaéléseknek legnagyobb részét a nyilvános szavazás idézi elő és hogy ezek ellen a visszaélések ellen igenis elsőrendű védelem a titkos szavazás.* A legrosszabbul biztosított és a legkorruptabb módon vezetett titkos szavazás is jobban biztosítja a választók igazi akaratának érvényesülését, mint a legtisztább szellemben vezetett nyilvános szavazás.

Hazugság vagy tudatlanság írhatja, mondhatja azt, hogy a szavazás titkosságát amúgy sem lehet biztosítani. Külföldi államok példái évtizedes tapasztalások erejével bizonyítják, hogy ott, ahol becsületes szellem és akarat élt a választások tisztaságának biztosítására, ott igenis sikerült ezt elérni és a szavazás titkosságát biztosítani. Persze, ahol szolgál-

bíró-szellem vezeti a választásokat, az minden tisztességekortól ledönt és hamisítás-nehezéket fel-dönt. De ebből nem az következik, hogy a választások tisztaságára irányuló törekvéseket kell feladni, hanem az, hogy a szolgabíró-szellemet kell kisép-rűzni a modern fogalmak felé fejlődő népek politikai életéből.

Angliában például ma már nem történnek vissza-élések. Ott minden jelöltnek a nevét egyetlen hivatalos szavazólapra nyomtatják rá. Minden választó kap egy ilyen szavazólapot. A szavazólapmal bevonul egy külön fülkébe és egy dőlt keresztet tesz azon jelölt neve mellé, akire szavazni óhajt. Minden száz-ötven választóra kell jutnia egy szavazófülkének. A választó a fülkéből kijövet összehajtogatja szavazólapját és bedobja az urnába. A szavazás után lepecsételik az urnát. Belgiumban nagyjában ugyanez a rendszer van életben, azzal a különbséggel, hogy már minden száz választó számára kell lennie egy fülkének. Kanada törvényhozása szigorúan megállapítja a szavazólap színét, vastagságát, nagyságát. Az államok egy más része, például Németország, hivatalos borítékba téteti be a szavazólapot, hogy ily módon megvédje a szavazót a bizottság tagjainak illetéktelen kíváncsisága ellen.

Mindezek alapján kér állástfoglalni a titkos szavazás ellen azon a címen, hogy a szavazás titkos-sága amúgy sem biztosítható. Hivatalos, minden jelölt nevét tartalmazó szavazólap, amely át nem látszó papírra van nyomva, elzárt szavazó-fülke, át nem látszó hivatalos boríték, az urnába való bedobás, a választási urnáknak nem a szavazat-szedő bizottság által való felbontása: ezek az intéz-kedések kitűnően megvédik és biztosítják a választás titkosságát és ellenszerei mindenféle befolyáso-lásnak vagy terrorizmusnak.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
1. A képviselőház és az ország	5
2. A képviselők és a választók	13
3. A hatalom gyümölcsei	18
Pénzügyi politika és adózás	19
A földbirtokpolitika	33
A hivatalnokállam	35
A kultúrpolitika	37
A magyar szociálpolitika	42
Az állam a nép ellen	48
4. Az állam érdeke és a választójog	51
5. Új politika — új választójog	57